

Я потребую Тебе...

**Практичний poradnik
у служінні дітям,
які позбавлені
батьківської опіки**

Київ • 2014

УБК 37.018.32
ББК 74.247.73
Я 11

Автори-упорядники:
о. Андрій Нагірняк
Марія Саквук
Олена Карачева

Видання здійснене за підтримки фонду «RENOVABIS»

ЗВЕРНЕННЯ Блаженнішого Святослава про проблему сирітства в Україні

Нагірняк Андрій, Саквук Марія, Карачева Олена

Я потребую тебе... Практичний poradnik у служінні дітям, які позбавлені батьківської опіки – Львів : Колесо, 2014. 116 С.

ISBN 978-966-2527-36-0

У poradniku висвітлено проблематику сирітства в Україні, подані важливі поради для розуміння тих, хто росте без сім'ї та ключі до відкриття сердець дітей, які мають проблеми з поведінкою, з відчуттям щастя, любові, захищеності. Також тут ви знайдете історії з життя, які допоможуть вирішити ту чи іншу проблематичну ситуацію.

Книжка стане добрим poradnikom для душпастирів, лідерів парохіальних спільнот чи організацій, наставників, а також сімей, які зацікавлені в усиновленні та для всіх, кому небайдужа доля дітей, позбавлених батьківської опіки.

ББК 74.247.73

ISBN 978-966-2527-36-0

© Відділ соціальних питань
Патріаршої Курії УТКЦ, 2014

Згідно з Божим Об'явленням віруюча людина є усиновлена Богом, адже кожен із нас через Таїнство Хрещення стає сином чи донькою Господа Бога в Єдинородному Сині – Ісусі Христі. Ідея усиновлення з духовного та богословського погляду є важливою і невід'ємною складовою частиною християнської віри.

Коли ми говоримо про реалії життя, то з болем стверджуємо, що наше українське суспільство несе відповідальність за багатьох сиріт. Україна є спадкоємицею системи опіки над сиротами з часів Радянського Союзу. Ця система виховання «нової людини» ґрунтувалась на ідеології вилучення дітей із сімейного контексту. Держава сама хотіла виростити нове покоління, перетворити його на «нових людей», заперечити право батьків на виховання власних дітей, що спровокувало широкомасштабне явище сирітства.

Ми бачимо, що сьогодні в Україні сиротинці перебувають у жахливому стані, і не лише з матеріальної точки

зору. В тих закладах, якими опікується держава, сироти зазвичай є зраненими і нездатними інтегруватися у суспільство. Зустрічаючись із такими дітьми, ми бачимо, що вони не завжди спроможні створити власну сім'ю, бо ніколи не знали, що це таке.

Сирітство виникає тоді, коли дитина немає опіки від своїх тата й мами. Якщо інституція сім'ї не буде плекатися, ми завжди зустрічатимемося з феноменом соціального сирітства. Адже жодна державна програма, навіть найкраща соціальна служба, не зможуть замінити дитині рідних батьків.

Ідея усиновлення, як необхідний елемент захисту сиріт і виконання Божого закону, є надзвичайно важливою. Церква, з одного боку, захищає право батьків виховувати дітей, а з іншого – захищає право сиріт, як осіб, мати батька і матір та виховуватися в родині, а не в сиротинці.

Церква намагається сприяти справі усиновлення та розвитку інших сімейних форм виховання. Ми підтримуємо ініціативи сімей, які готові взяти на виховання дитину, котра втратила своїх природою даних виховників. Дякую усім, хто цю ідею поширює в українському суспільстві.

Сироти є одними з найбільш незахищених у суспільстві. Тому, згідно зі Святим Письмом, того хто допомагає таким дітям, оберігає їх та чинить милосердя, винагороджує сам Господь.

+ СВЯТОСЛАВ

Отець і Глава Української Греко-Католицької Церкви

ВСТУП

На кому лежить відповідальність за опіку над дітьми, які позбавлені батьківського піклування: на державі, Церкві, сусідові чи бездітній родині? А можливо на кожному з нас? В центрі уваги нас, як християн, є дитина, в образі якої ми знаходимо Христа. Цим дітям потрібно знати і відчувати, що їх поважають, люблять, що вони є образом Божим. Кожному з нас, незалежно від віку чи життєвих обставин, потрібно зрозуміти як Бог може використати нас для служіння дітям. Подумайте про дитину, позбавлену батьківської любові та турботи. Відчуйте її потреби та подумайте, що саме Ви можете зробити для неї такого, що матиме вічну цінність. Важливим є зосередитися на тому, що ми можемо зробити тут і зараз. Розкажіть іншим людям про проблеми дітей і залучіть їх до допомоги. Запросіть дитину до себе в гості. Відвідуйте дитячі будинки. Допоможіть знайти батьків для дитини. Зробіть щось. Змініть щось для добра дитини і на славу Бога, який усиновив нас через Свого Сина, Ісуса Христа в Святім Дусі.

СИРІТСТВО В СВІТЛІ ВІРИ

Ціла історія нашого спасіння пронизана прикладами любові і турботи, що творять нові нерозривні зв'язки між людьми. І все це перегукується з настановами Божими – турбуватися про сиріт.

У книзі Псалмів Бог є *«сиротам батько, він і суддя удовам, Бог у святім своїм житлі. Бог оселює покинутих у домі, виводить закутих до щастя-долі»* (Пс. 67:6-7). В книзі Второзаконня читаємо, як Господь турбується про нужденних, серед яких згадуються також і сироти: *«Бо Господь, Бог ващ, Бог над богами й Господь над володарями, Бог великий, могутній і страшний, що не зважає на особу й не бере дарунків, що творить суд сироті й удовиці та милує чужинця, даючи йому хліб і одежу»* (Втор. 10:18).

Справедливий суддя, він одночасно є і Тим, на кого покладена надія всіх, хто в потребі: *«Ти дивишся, Ти бачиши біль і горе; вони завжди перед тобою. На Тебе покладається нещасний, сироті – Ти поміч»* (Пс. 9:14).

У Старому Завіті знаходимо багато законів, які передбачають турботу про сиріт. Зокрема у книзі Второзаконня записано: *«Наприкінці кожного третього року відкладеш набік десятину з усього твого врожаю за той рік і складеш її у своїх оселях. І прийде левіт, бо нема в нього, як у тебе,*

ні частки, ні посілості, і приходень, і сирота, і вдова, які живуть у тебе по містах, та й їстимуть досита, щоб Господь, Бог твій, благословив тебе в усякім ділі рук твоїх, за яке б ти тільки взявся» (Втор. 14:28-29).

«Не кривосудь приходня й сироту та не бери вдовичої одежі в заставу; пам'ятай, що ти був рабом у Єгипті і, що Господь, Бог твій, визволив тебе звідти; тим і наказую тобі так чинити. Як збиратимеш жниво з твого поля і як забудеш сніп на полі, не повертайся за ним: нехай буде для приходня, для сироти й для вдовиці, щоб Господь, Бог твій, поблагословив тебе в усякім ділі твоїх рук. А коли оббиватимеш маслину, не будеш придивлятися ще раз до гілля: нехай буде для приходня, для сироти й для вдовиці. Як збиратимеш виноград у себе в винограднику, не підеш потім оглядати грона: нехай вони зостануться для приходня, для сироти й для вдови» (Втор. 24:27-21).

«Ані вдови, ані сироти не будеш утісняти. Бо коли ти їх пригнічувати будеш, і вони голосінням заголосять до мене, то слухом почую зойк їх» (Вих. 22:21-22).

Імператив турботи за сиріт записаний в книзі пророка Захарія: «Вдову й сироту, приходня й бідного не утискайте та зла у вашім серці не мисліте на брата свого» (Зах. 7:10). Бог попереджає народ Ізраїля: «Проклят, хто кривосудить приходня, сироту й вдову! І ввесь народ скаже: Амінь!» (Втор. 27:19). Хто насмілиться скривдити сироту, якщо сам Бог турбується ним: «Господь захожих захищає, підтримує сироту й удову, – дорогу ж нечестивих відвертає» (Пс. 145:9).

Тема опіки сиротами в Новому Завіті розширена, вона паралельно проходить з темою турботи про найменших. Ісус Христос в особливий спосіб демонструє свою турботу дітьми: «Ісус сказав: Не забороняйте дітям приходити до Мене, бо для таких є Царство Небесне» (Мт. 19:14). Господь молився за дітей, захищав їх, благословляв їх. За словами Христа, прийняти дитину значить прийняти Його самого:

«Хто приймає дитину в моє ім'я, той мене приймає. А хто спокусить одного з тих малих, що вірують у мене, такому було б ліпше, якби млинове жорно повішено йому на шию, і він був утоплений у глибині моря» (Мт. 19:5).

Тема сирітства дуже тісно переплітається з темою усиновлення. Щоб побачити, наскільки це важливо Богові, ми повинні подивитися на досвід народу Ізраїлю. У книзі Вихід ми знаходимо Ізраїль в єгипетському рабстві. Але що робить Бог? Пророк Осія описує це так: «Як Ізраїль був хлопцем, Я його покохав, і з Єгипту Я покликав Свого сина» (Осія 11,1). В Старому Завіті ми зустрічаємо кілька прикладів усиновлення: Дан і Неффалим, а потім Ефрем та Маннасія були усиновленими Яковом (Бут. 30:1-13, 48:5), Мойсей також був усиновленим дочкою фараона (Вих. 2:10), Мардохей удочерив Естер (Ест. 2:7). Загалом, вся історія спасіння є історією усиновлення.

У книзі Йова ми бачимо, що для Бога Йов був непорочним та побожним чоловіком лише через те, що він запрошував додому сиріт: «Таж від днів молодечих моїх виростав він у мене, як в батька» (Йова 31:18). Йов не лише дарував цим сиротам подарунки або робив пожертви на свята, він приводив їх до себе додому і був їм замість батька.

Ісус Христос, який прийшов у земний світ, називає своїм батьком Отця Небесного і говорить, що повинен «бути при справах Отця». Разом з тим, у Святому Письмі читаємо, що Він «був слухняним» (Лк. 2) по відношенню до Марії та Йосифа. Йосиф не був рідним батьком Ісуса, тобто Ісус народився в сім'ї Йосифа, свого усиновленого батька. Йосиф дав ім'я Ісусові (Мт. 1:25), приніс його в храм (Лк. 2:22-24), захищав від небезпек (Мт. 2:3-15), а також вчив своєму ремеслу (Мр. 6:3).

Євангеліє показує нам, що земне життя Ісуса починається і закінчується з усиновлення. Коли Ісус помирає на хресті, Його останні слова до Своєї Матері та учня Івана були: «Ось син твій» і «Ось Мати твоя». Взагалі християни часто

вживають поняття «*діти Божі*», як Ісус був усиновлений людиною (Йосифом), так і ми усі через Нього є усиновленими Богом. Тому говорити про сирітство в контексті Євангелія, означає говорити про усиновлення. Ця тема глибоко закорінена у саму ідентичність Христової Церкви.

В контексті слів Нового Завіту сирота – це або дитина, яка залишилася без батьків, або ж учень, який залишився без свого наставника та учителя. Ісус Христос для своїх апостолів був духовним батьком, а вони в усьому поклалися на нього. Після Христової смерті його учні почувалися осиротілими, і щоб підтримати їх, Спаситель запевняє: *«Я ніколи не залишу Вас сиротами»* (Ів. 14:18). Господь обіцяє зіслати Духа Утішителя, *«Духа усиновлення»* (Рим. 8, 15), а через нього й дарувати їм «дар усиновлення». Через Ісуса Христа в Дусі Святому апостоли стали *«усиновленими»* дітьми Божими, а разом з ними і ми в Хрещенні отримуємо, успадковуємо *«дар усиновлення»*. Особливо гарно про дар усиновлення написано в анафорі св. Василя Великого: Бо через Ісуса Христа *«Дух Святий з'явився, дар усиновлення, запорука майбутнього спадкоємства, животворяща сила, джерело освячення»*.

У тайні Хрещення для кожного з нас звершується те, що було явлене на Йордані, коли Отець у Святому Дусі назвав Ісуса Христа своїм улюбленим Сином. Кирило Єрусалимський говорить, що в цей момент *«Святий Дух сходить (на кожного з нас) і голос Отця лунає над тобою з висоти, кажучи... цей тепер став моїм сином... бо синівство прийняв через усиновлення»*. В Дусі Святому, через усиновлення, ми в Христі прийшли до Отця. Місцем і середовищем усиновлення нас в Бозі є таїнственне Христове Тіло – Церква – Божа родина.

Як і в земному усиновленні, Бог приймає нас у Свою сім'ю. Коли нас приймають у нову родину, то не згадують про нашу приналежність до колишньої родини. І ми більше не діти гніву, а діти милості. І ми вже не у сварці з Богом, ми сидимо за Його столом. Нам вже не потрібно чіплятися

за якісь матеріальні цінності і прив'язуватися до речей. Бог дає нам спадщину з Ісусом на Небесах. Це вершина спасення, щось інше, ніж лише виправдання. Виправдання – це всього лише юридичний термін, проте усиновлення – це родинне поняття. Це Бог дає нам повне право та привілей бути Його дітьми.

Ми були сиротами, поки Бог не усиновив нас, зробивши нас братами та сестрами в Христі: *«Він призначив нас наперед для себе на те, щоб ми стали його синами через Ісуса Христа, за рішенням своєї доброї волі, на хвалу слави своєї благодаті, якою він обдарував нас улюбленими своїми Синами»* (Еф. 1:5). Дар усиновлення отримуємо ми всі і це є природно для нас, християн, ширити його. Будучи християнами, ми не можемо ігнорувати усиновлення, бо самі є усиновленими – це імператив, який виходить із самого нутра християнства. Усиновлення дітей християнськими сім'ями – це результат прийняття Божого усиновлення. Це також чудова ілюстрація того, як Бог вводить нас у Свою родину.

Після усиновлення все починає змінюватися. Бог освячує кожну людину. Апостол Павло говорить: *«Усі бо ті, що їх водить Дух Божий, вони – сини Божі. Бо ви не прийняли дух рабства, щоб знову підлягати боязні, але прийняли дух усиновлення, яким кличемо: “Авва! Отче!”*. Сам цей Дух свідчить разом із нашим духом, що ми – діти Божі» (Рим. 8-14). Словами *«Авва-Отче!»* ми, як справжні діти Божі, виражаємо нашу прив'язаність до Небесного Отця. Найглибшим і найбільш промовистим прикладом та стимулом усиновлення не є приклад інших людей, але факт усиновлення нас людей самим Богом: *«Дивіться, яку велику любов дарував нам Отець, щоб ми дітьми Божими звалися. Ми і є ними»* (1 посл. Ів. 3:1). Це дарує нам відчуття надзвичайної батьківської ніжності і любові.

Заопікуватись сиротою – це щось більше, ніж просто виявити милосердя, це вчинок, безпосередньо пов'язаний з нашим християнським покликанням, зі спасінням нашої

душі. У посланні Якова читаємо, що *«Чисте і непорочне благочестя перед Богом і Отцем є те, щоб доглядати сиріт та вдів їх у скорботах...»* (Як. 1:27).

Ми всі хочемо зустріти й прийняти Христа, але таке бажання повинне бути не абстрактне, воно має трансформуватися у конкретні рішення та дії. Ісус каже: *«Все, що Ви зробили одному з братів моїх найменших – Ви мені зробили»* (Мт. 25,40). Перші християни змогли безпосередньо прийняти і застосувати ці слова Христа. На той час від решти людю їх відрізняла відкритість до людей в потребі. Аристид, філософ з Афін, в своїх «Апологіях» 125 р. н.е. розповідає правителю Адріану про християн такими словами: *«... вони смиренні і послужливі. Ненавидять брехню і мають любов один до одного; за вдів дбають і сиріт не покидають. Маючи, охоче жертвують тим, хто в потребі...»*. Перші християни були виразно іншими від решти людей, відмінною їхньою ознакою були діла любові та милосердя: *«З того усі спізнають, що мої ви учні, коли любов взаємну будете мати»* (Ів. 13:35).

Важливість того, що слід піклуватися про сиріт та вдів, згадується у Святому Письмі більш ніж 60 разів. Ці люди дуже дорогі для Бога, якщо Він так часто згадує про них. Напевне, діла милосердя є чимось надзвичайно важливим, якщо Господь так часто нагадує нам про це!

Діти-сироти живуть у цьому світі без родини і без надії. Якщо поговорити з дітьми, що виховуються у дитячих будинках, можна побачити, що дуже часто вони розповідають про те, як їм не вистачає родини і, як вони хочуть її мати. У них немає підтримки батька, немає любові матері і немає кому супроводжувати їх у досягненнях і поразках. Цим дітям потрібно відчуття стабільної, безпечної, люблячої родини. Для них те, щоб їх забрали у родину люди, які керуються *«духом усиновлення»* – найголовніша потреба.

Більшість із нас досі ще не усвідомили заклик Бога піклуватися про сиріт. Живучи в країні з такою величезною

кількістю сиріт, ми пам'ятаємо про їх існування, але ніколи ще серйозно не замислювалися про нашу роль у їхньому житті. Усиновлення – це не відповідь на питання про те, чи можете ви мати власних дітей. Коли виникає розмова про усиновлення, багато хто думає, що це варіант для родин, які не можуть мати біологічних дітей. Сумно, адже таке переконання не враховує найголовнішого – ставлення до цього Бога. Заклик до того, щоб піклуватись про сиріт стосується кожного, хто хоче служити Богові так, як Він від нас цього чекає і вимагає.

Виявляти любов до інших людей значить відображати своїм життям діяльну Божу любов. Божа любов по відношенню до сиріт – це турбота про них, метою якої є полегшити їхнє життя.

В Україні налічується близько 30 тисяч дітей-сиріт, що потребують усиновлення. Приблизно такою ж є і кількість християнських громад в Україні. Все це є дуже промовистим знаком для нас, що свідчить про запрошення Церкви до участі в Божому плані – допомоги дітям-сиротам. Адже місія Церкви, як і місія Христа, полягає у любові та служінні. Тому саме Церква покликана завжди наголошувати на важливості служіння дітям-сиротам, що також є і метою цього видання.

СИРИТСТВО В УКРАЇНІ

Історія та сучасність

З часів Київської Русі (X ст.) відомі випадки, коли заможні князі, а також монастирі, брали на себе зобов'язання щодо виховання дітей-сиріт. «Богоугодною» справою вважалося подання милостині та годування дітей-сиріт. В 1037 році Ярослав Мудрий видав перший збірник законів «Руська правда», в якому були прописані правила опіки над вдовами та сиротами на державному рівні.

Значно пізніше, коли частина України перебувала в складі Російської імперії, існувало кілька форм виховання дітей-сиріт. Для безпритульних дітей, хворих та неповнолітніх правопорушників було законодавчо призначено патронат. Основним завданням патронату було допомогти дитині здобути певні професійні навички, щоб могли забезпечити себе в майбутньому. Молодших за віком дітей передавали «на виховання та догляд» у сім'ї. Сім'я отримувала гроші за виховання дитини і мала певні зобов'язання перед громадою. Надання допомоги та відповідальність за це покладалася на сільські та міські громади.

Турбота про дітей-сиріт монастирями була невід'ємною рисою Церкви у всі часи. До прикладу, в Західній Україні

до 1939-1940 років існували притулки під назвами «захоронків», «захистів», «сиротинців». Таких закладів було багато по селах і вихованням дітей в них займалися жіночі монаші згромадження. Особливої популярності опіка над дітьми-сиротами на Західній Україні набула за часів Митрополита Андрея Шептицького. «Коли йдеться про душу дитини, не вільно жалувати, ні труду, ні видатків», – писав Митрополит. За його кошти утримували сиротинці, притулки і ремісничі школи для дітей бідних селян та сиріт.

Окрім законодавчих форм, суспільство створило й інші механізми опіки над дітьми-сиротами. В українській мові відоме словосполучення «піти у прийми», що означає стати прийомним членом сім'ї. Підлітки ішли на заробітки, «в прийми», до заможнішої сім'ї. Приймаки, як їх називали, відрізнялися від найманих працівників, до них краще ставилися. Такий «прийманий член сім'ї» іноді міг не отримувати жодної заробітної плати, але нарівні з іншими працював в сім'ї та спільно харчувався.

Впродовж століть з християнством поширювалася та зберігалася традиція кумівства, завдяки якій осиротілі діти не були покинуті напризволяще. Так, для прикладу, на Поділлі поширеною була практика брати 2-5 пар кумів, а в гуцулів аж до 20 пар. У разі втрати дитиною батьків, хресні приймали дитину до себе і займалися її вихованням. За збереження прав дитини стежила громада села.

Поколінню наших батьків (70-80 рр. XX ст.) мало що відомо про виховання дітей-сиріт. У соціалістичному суспільстві турбота про виховання і навчання дітей-сиріт належала виключно державі. Вважалося, що діти, які проживають і навчаються в інтернатних установах ні в чому не мають потреби. Проблема відсутності у дитини сім'ї чи когось з рідних не сприймалася надто болісно, оскільки уповноваженими суспільства з виховання дітей на той час виступала не сім'я, а певні колективи. Було створено цілу систему наставництва у дитячих колективах (жовтенята,

піонери та комсомол), вінцем якої в дорослому віці ставала партійна організація. Основою виховного процесу виступав колективізм, описаний в одній газетній статті радянських часів: «Будинок... в будинку живе сім'я. . поруч чи недалеко будинок, в якому розташований комплексний інтернат. Діти від ясельного до старшого віку там проводять весь день, а ввечері, коли повертаються з роботи батьки, вони з ними зустрічаються. В ті вечори, коли батьки зайняті суспільною роботою, діти залишаються в інтернаті. Вони залишаються там і в тих випадках, коли мати їде в лікарню, чи у відрядження...». Ця цитата демонструє наскільки великі зміни відбулися в українському суспільстві, для якого протягом століть власне родина була основою суспільного ладу.

Конвенція ООН про права дитини, яку було прийнято в 1989 році й ратифіковано Україною в 1991 році, проголошує, що дитині для емоційного та комфортного розвитку найкраще зростати в сім'ї, в атмосфері щастя, любові і взаєморозуміння. Саме за таких умов дитина може бути цілком підготовлена до самостійного життя в суспільстві й вихована в дусі розуміння основних цінностей, таких як: мораль, гуманістичні ідеали демократії, права людини тощо.

За ініціативи Міністерства України у справах сім'ї та молоді та Представництва ЮНІСЕФ в Україні, напередодні спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН, присвяченої становищу дітей (травень 2002 р., Нью-Йорк), навесні 2001 року в Україні було прийнято Закон «Про охорону дитинства», в якому вперше зафіксовано пріоритет сімейних форм опіки та піклування про дітей-сиріт та про дітей, позбавлених батьківського піклування. Також у квітні 2002 року було затверджено «Положення про прийомну сім'ю». З того часу поряд з усиновленням та опікою в Україні активно почали розвиватися й інші сімейні форми виховання дітей – прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу.

На сьогоднішній день державна політика спрямована на ліквідацію інтернатних закладів та на сприяння повернення

дітей у біологічні сім'ї, пошук сімей-усиновителів та вихователів, готових прийняти дитину в свою сім'ю. Для повної ліквідації суспільних закладів виховання дітей та задля зміни свідомості українського суспільства щодо дітей-сиріт потрібно багато тривалої праці. За останнє десятиліття збільшилася кількість людей, бажаючих усиновити дітей не лише через власну бездітність, а також і через бажання допомогти дитині. Також зростає кількість прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу і розвиваються інші соціальні програми підтримки дітей-сиріт.

В Україні проживає понад 90 тисяч дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З них приблизно 65 тисяч дітей виховуються під опікою, тобто в сім'ях родичів і близьких. Ще більш ніж 10 тисяч перебувають у прийомних сім'ях та в дитячих будинках сімейного типу. Решта (близько 15 тисяч) проживають в різноманітних дитячих закладах та інтернатах. Близько 27 тисяч дітей із загального числа дітей-сиріт потребують усиновлення, а 90 % з них – це діти старшого віку, діти з особливими потребами та групи братів і сестер. Майже 200 тисяч дітей живуть у кризових сім'ях і можуть стати соціальними сиротами.

ЖИТТЯ в інтернаті

Втрата
індивідуальності

Формування
споживацької
позиції

Відсутність
значущої особи
в житті дитини

Осуд
суспільства

Розрив
з родиною

Ізоляція від
навколишнього світу

Відсутність
любові

Відсутність навичок
самостійного
життя

ЖИТТЯ в сім'ї

Піклування
та любов

Почуття
впевненості

Неповторні
щасливі моменти
життя

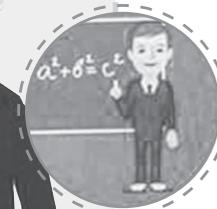

Допомога
служб захисту
прав дитини

Підтримка
сім'ї та дитини
в громаді

Кожна дитина
особлива

Розвиток
особистості

Формування
життєвих
цінностей

Проблематика сирітства

Діти потрапляють в державні виховні заклади тоді, коли їхні батьки тимчасово або постійно не виконують своїх обов'язків, або ж у випадках, коли їхня поведінка приводить до серйозної загрози життю та здоров'ю дитини. Це часто пов'язано з асоціальним способом життя батьків: алко- чи наркозалежністю, примушуванням до жебракування, злочинністю та проявом насилля по відношенню до дітей. Враховуючи несприятливі, а інколи навіть і загрозливі для життя, умови перебування дітей в біологічних неблагополучних сім'ях (голодування, побиття, занедбання), виховання в державному закладі є, безумовно, позитивним вирішенням ситуації. Дитина отримує шанс на покращення умов життя.

Значна кількість дітей, які проживають в інтернатних закладах, перебувають там за заявою батьків у зв'язку зі складними життєвими обставинами та неспроможністю задовольнити потреби дітей. Перебування в таких закладах розглядається батьками як єдина можливість допомогти дитині отримати освіту та догляд. Причиною такої поведінки батьків може бути безробіття, відсутність постійного житла чи розлучення.

Часто діти потрапляють у виховні заклади відразу після народження, коли породіллі відмовляються від своїх дітей, покидаючи їх ще в пологовому будинку або й на вулиці. В таких випадках, вони залишаються там до півроку, однак у зв'язку з переповненістю будинків маляти, новонародженим доводиться перебувати в лікарнях до року. Причинами такої поведінки породіль є рання вагітність, соціально-фізіологічна незрілість, матеріальна незабезпеченість, відсутність або конфліктність з батьком дитини, вроджені вади немовляти або ж бажання жінки приховати факт народження дитини.

Окрему групу становлять діти з невизначеним соціальним статусом. Вони залишаються в суспільних закладах (притулках, медичних закладах чи інтернатах) через те, що батьки не цікавляться їхнім життям. Не відмовляючись, проте ігноруючи своїх власних дітей, не будучи при цьому позбавленими батьківських прав, такі батьки прирікають їх на тривале перебування в закладі.

Вищезгадані причини осиротіння є ознакою феномену соціального сирітства, яке проявляється у небажанні або неспроможності батьків виконувати свої обов'язки перед дитиною. Це є підтвердженням того, що інститут сім'ї в Україні переживає кризу, причиною чого є зниження матеріального рівня життя та зубожіння моральних та духовних цінностей суспільства.

Виховання дітей у суспільних закладах залишає відбиток на їхньому психологічному розвитку та на формуванні своєрідного відношення до життя.

Після виходу з інтернатних закладів:

- кожна друга дитина здійснює злочин;
- кожна п'ята – стає бомжем;
- кожна сьома – здійснює спробу самогубства;
- тільки 1% дітей-сиріт отримує вищу освіту.

Виховання дітей у закладах та альтернативи

Діти, які виховуються в інтернатних установах, часто почуваються скривдженими та покараними, перш за все, своїми батьками. Переважно всі діти «відмовники» залишаються з почуттям меншовартості чи «непотрібності», що стає їх постійним супутником в житті. Деякі з них у спадок

від батьків отримують певні проблеми зі здоров'ям і вже в перші хвилини життя страждають від наслідків вживання наркотиків чи алкоголю їхніми батьками або від вроджених вад. За ними надовго закріплюється діагноз типу «фетальний алкогольний синдром» та ін. Через тривале проживання в суспільних закладах та через байдужість до їхньої долі зі сторони суспільства в їхні медичні картки вписують діагноз – «затримка психологічного, рухового та моторного розвитку». Довготривалими наслідками часто є затримка в фізичному, психологічному, когнітивному та соціальному розвитку. Чим меншою дитина потрапляє в сирітський будинок і чим довше залишається там, тим важчими для дитини, її психічної сфери та особистісного розвитку, будуть наслідки.

У порівнянні з дітьми сімейними, в дітей, що виховуються у суспільних закладах, фізичне відставання проявляється у зниженій вазі, аномальному рості, слабкій імунній системі та загальному стані здоров'я.¹ Вони частіше страждають від депресії та тривожних розладів, оскільки залишаються нездатними керувати власним життям. Події з минулого, як наприклад: жорстокі побиття татом у дитинстві, брак їжі в дитячому віці чи відсутність поруч мами, – залишаються з дитиною як неусвідомлене почуття гніву чи тривоги²

¹ Дослідження вчених з Університету Міннесоти виявили, що рівень гормону росту в дітей з дитячих будинків, як правило, є нижчим від норми, а статеве дозрівання затримується на період від півтора до двох років. У 2003 р. в одному з інтернатів Кореї проводили інше дослідження: групі шестимісячних дітей двічі на день протягом 4-ох тижнів приділяли на 15 хвилин більше уваги ніж іншим дітям: їх пестили та обнімали, з ними говорили, встановлювали зоровий контакт. Ці діти почали менше хворіти, добрали вагу та підросли. http://www.ehow.com/info_8152695_effects-being-orphan.html

² Дослідження вчених університету Макерер в Африці свідчать, що діти в суспільних закладах страждають депресією та тривожними розладами у 3,5 рази частіше аніж діти, що проживають з власними батьками.

та суттєво знижують самооцінку дитини. Когнітивна сфера дитини також зазнає негативного впливу, що проявляється у порушенні процесів запам'ятовування і впливає на рівень навчання. Що стосується соціального розвитку, то діти-сироти часто є позбавлені справжнього довірливого контакту та прихильності зі сторони дорослих, теплоти і турботи, що стає на заваді формуванню здорових соціальних зв'язків у колективі.

В залежності від стану здоров'я та віку, дітям-сиротам доводиться постійно змінювати місце перебування та виховання. Це часто супроводжується територіальною зміною проживання і тягне за собою зміну оточення та близьких людей. За найсприятливіших обставин дитина-сирота може перейти з тимчасових форм влаштування в одну з сімейних форм виховання і залишитися там до повноліття або й на триваліший час. Найбільш несприятливим для окремих дітей сценарієм життя – бути покинутим батьками в пологовому будинку і надалі переходити по щаблях вікових форм державного виховання аж до виповнення 18 років та набуття самостійності (ПТУ, ВУЗ чи праця).

Багато з вищезгаданих наслідків сирітства можна коригувати, але для того, щоб покращився фізичний та емоційний стан дитини, їй потрібно потрапити в люблячу сім'ю або, щонайменше, в її житті повинна з'явитися доросла людина, яка буде значущою і постійною.

Як підсумок короткого огляду проблеми сирітства в Україні, пропонуємо схему опіки та виховання дітей-сиріт в нашій державі.

МІФИ СТОСОВНО СИРИТ

Протягом останніх років тема дитячого сирітства часто обговорюється у засобах масової інформації: знімається багато телевізійних передач, ток-шоу, публікуються статті в журналах. Разом з тим, ця тема все ще недостатньо вивчена і не розкрита для суспільства, яке оперує створеними протягом довгого часу міфами стосовно дітей-сиріт. Що ж таке міфи? Це свого роду спрощене розуміння проблеми сирітства, створене на основі популярних в суспільстві думок про причини осиротіння дітей та про розвиток дітей-сиріт, що базуються на чиемусь життєвому досвіді, але по своїй суті є хибним. Міфи можуть, як відсторонювати людей від знайомства з дітьми-сиротами, і негативно впливати на бажання підтримки чи можливого усиновлення, так і навпаки, зображати реальність в «рожевих кольорах». Очевидним є одне – існує багато думок та упереджень стосовно дітей-сиріт. Зрозуміти, що є правдою, а що – вигадкою допоможе лише особистий досвід, отриманий в процесі служіння дітям-сиротам.

Розглянемо кілька найпопулярніших в українському суспільстві міфів.

Головне – забезпечити сироту усім необхідним

Для багатьох з нас вигідно думати про те, що якщо дитина живе в інтернаті, то вона забезпечена усім необхідним для повноцінного розвитку, адже держава виділяє кошти, і «досить невеличкі» для харчування, одягу, навчання та інших необхідних речей. Якщо заклад знаходиться у великому місті, то, ймовірно, його часто відвідують спонсори (особливо у Великодній чи Різдвяний час) і залишають багато подарунків, як для дітей, так і на потреби самого закладу. Віра в цей міф заважає людям відвідувати інтернати, оскільки дехто з них сумнівається у власній користі для дитини, мовляв, ну що ж він може дати дитині, якщо в неї «вже є дорогий мобільний телефон...» або «вона має нагоду влітку відпочивати в Іспанії» та ін. Так, діти в інтернатах є ситими і одягнутими, і це важливо, бо в інших умовах їм було б важко вижити. Директорам закладів вдається налагодити стосунки з благодійними організаціями з-за кордону для забезпечення дітей літнім відпочинком, а велика кількість спонсорів періодично намагається забезпечувати дітей матеріальними благами. У цій матеріальній метушні опускається важливий момент – базова потреба дітей у спілкуванні, яке є так необхідним для здорового розвитку особистості дитини, що залишається незадоволеною.

В інтернатних закладах діти не мають права готувати їсти, прати свою постіль чи купляти продукти харчування. Діти ростуть з думкою про те, що все для них так буде завжди, що є основою споживацького відношення до оточення. В них твориться «комплекс сироти»: «оскільки ми такі нещасні, то всі нам щось винні і нам все можна». Прикладом може бути випадок, коли хлопець закинув шапку на дерево і навіть не намагався її звідти дістати, пояснюючи свою поведінку словами: «Мені спонсор нову купить!».

Дітям-сиротам, що виховуються в інтернатних закладах насправді не так потрібні все нові і нові речі, як стосунки –

тісні і довірливі. Цього не може забезпечити ані держава, ані заможні і щирі спонсори. Вміння будувати стосунки та спроможність довіряти людям допомогло б дітям в майбутньому соціалізуватися в суспільстві після виходу з виховного закладу та повірити у власні сили.

Виховання в колективі – що може бути кращим для дитини?

Проведення спільного часу в товаристві однолітків: спілкування, ігри, спільне навчання – що може бути кращим? Такі думки нам були властивими в дитинстві, коли батьки намагалися забрати нас з вулиці додому або не залишали в групі продовженого дня у школі, коли нам так хотілося побути з друзями. Такі бажання є нормальними для дітей, які вільно можуть залишити колектив і повернутися до свого дому, де їх чекає мама, тато, бабуся чи дідусь. У дітей з суспільних закладів такого вибору немає. Вони все своє життя проводять в колективі. В молодшому віці в них спільні іграшки і навіть спільний одяг (кожен вдягає те, що встигне першим вхопити після купання), в старшому віці їм вже доводиться докладати зусиль, щоб мати хоч щось у своїй власності. Наприклад, одна наставниця розповідала, що вона неодноразово приносила подарунки дитині: то бісер, то квілінг, щоб спільно займатися з нею. До наступної зустрічі нічого з подарованого в дитини не залишалось, інші діти забирали у неї все. Це є наслідком виховання у колективі, основними ознаками якого є знеособлення дитини.

Іншим великим недоліком колективного виховання є відсутність сімейної моделі виховання. Як показує статистика, багато дітей з інтернатних закладів виявляються неспроможними зберегти своє подружжя чи виховати власну дитину, оскільки вони просто не знають, як правильно будувати стосунки. В дітей немає досвіду життя у сім'ї або ж тривалого досвіду стосунків зі значимим дорослим

(опікуном, тіткою чи батьками-вихователями), а заклад цього не в змозі забезпечити. Сім'ї випускників інтернатів розпадаються, а їхні діти часто продовжують долю батьків, виховуючись у суспільних закладах.

Всі діти з інтернату – хворі й агресивні

Якщо взяти медичну карту дитини в інтернатному закладі, матимемо змогу переконатися в тому, що діагнозів, які записані в ній – безліч. Це соціально-педагогічна запущеність, порушення розвитку мови, ЗПР (затримка психічного розвитку), висока тривожність, агресивність, неконтактність, енурез, гастрит і інші психосоматичні захворювання. Щоб зрозуміти хибність даного міфу, проаналізуємо природу діагнозів. Багато з них є результатом, або неблагополучних умов соціалізації (занедбання батьками, втрата рідних), або емоційної депривації, тобто почуття самотності, невизначеності. Прикладом депривації може бути розгойдування дитиною себе на підлозі чи смоктання пальця в кутку кімнати. З боку це може виглядати дивно і навіть страшно, але це ті невеликі захисні механізми, які допомогли дитині отримати заспокоєння тоді, коли нікого не було поруч, і коли його чи її переповнювали біль і сум.

Ще один приклад – це проблеми з навчанням, які не завжди є результатом низьких розумових здібностей дитини. Трапляються випадки, коли діти в 5 класі не вміють читати і не знають таблиць множення. Для кого потрібно вчитися дитині в інтернаті, якщо майбутнє є зовсім невідомим, а минуле – болісним? Як можна вчити таблицю множення, якщо дитину вилучили з біологічної сім'ї або якщо її повернули після усиновлення? Світ «втікає з-під ніг». Подібні відчуття переживаємо також і ми, дорослі, в моменти важкого стресу. Після розлучення чи втрати близької людини нам важко сконцентрувати свою увагу на виконанні повсякденних чи професійних завдань. Можна

лише уявити, наскільки важче переживає втрату дитина, яка ще не навчилася долати біль, у якої немає нікого близького поруч, щоб підтримати і пояснити причини такого стану, у якої в житті було так мало радісних і позитивних моментів.

Якщо в житті дитини знайдеться значуща для неї людина – життя може змінитися: вона захоче рости і розвиватися. А якщо дитина потрапить в сім'ю – вона зміниться. В дитячих очах загориться вогник радості, енурез та гастрит пройде, ті чи інші жакливі діагнози забудуться.

Головна небезпека – гени

«Яблуко від яблуні далеко не падає». Це прислів'я дуже популярне в нашому народі, а особливо у відношенні до дітей з інтернатів. У суспільстві побутує думка, що всі діти в інтернатах походять з неблагополучних сімей, чії батьки зловживають алкоголем. Часто можна почути думку, що не варто докладати зусиль, щоб змінити долю цих дітей, адже вони мають усі шанси стати алкозалежними, наркоманами, злочинцями – «проти генетики не попреш».

Наголошуючи на явній «поганій» генетиці відмовної дитини, ми часто не схильні аналізувати інформацію власного генеалогічного дерева, де можливо був дідусь, який зловживав алкоголем, тітка, в якої не склалося життя і вона розлучилася, або троюрідний брат, в якого була судимість. Не говоримо вже про те, що мало хто з нас володіє інформацією про свій рід.

Генетика справді визначає те, яким буде наш темперамент, але зовсім не впливає на такі людські якості, як доброта, чесність чи здатність бути щасливими. Генетична програма не впливає на соціальні риси, а лише створює основу для розвитку задатків людини. Генетично людина може отримати у спадок такий спосіб обробки організмом алкоголю, який пришвидшує алкогольну залежність. Слід говорити, що гени визначають лише швидкість виникнення

залежності. Така властивість організму є характерною для багатьох людей. Алкоголь відкрито продається в магазинах, але більшість з нас все ж таки не є алкозалежними. Пояснити це можна тим, що люди, в яких є робота, яка приносить їм задоволення, є сім'я, яка їх підтримує, є діти, яких вони люблять, отримують радість від життя без додаткових стимуляторів (алкоголю чи наркотичних засобів).

Особистість людини формується в соціумі через закріплення норм поведінки, цінностей, наслідування моделей поведінки важливих і значущих людей. І найважливішим є особисте бажання людини самостійно розвиватися й удосконалюватися. Погана на наш погляд поведінка дитини з суспільного закладу дуже часто є результатом саме неправильного спілкування з дорослим.

Кого копіюють діти, які проживають в інтернаті? Яке в них коло спілкування? Хто для них є прикладом для наслідування? Заради кого їм захочеться удосконалюватися і бути кращими? Чи вистарчить в них сили не «опустити руки» і не шукати полегшення та розради в алкоголі? І, зрештою, що можемо і повинні зробити ми, для того, щоб вони відчували себе потрібними і бажаними у суспільстві?

Найкраще взаємодіяти з дитиною молодшого віку

Якщо проаналізувати ситуацію з інтернатними установами, то дітей молодшого віку частіше усиновляють чи беруть в прийомну сім'ю та й волонтери чи спонсори частіше відвідують власне будинки, де є діти молодшого віку. Для дітей, настання семирічного віку – це практично вирок. Стереотипне мислення говорить нам, що на дитину молодшого віку легше вплинути, а діти підліткового віку більш озлоблені і не схильні нікому довіряти.

Досвід показує, що вік не є визначальним для успішної взаємодії з дитиною. Для прикладу, легше знайти спільну мову з дитиною-підлітком, яка довгий час жила в сім'ї до

того часу, коли батьків позбавили прав, аніж з дитиною трьох років, яку залишили в пологовому відділенні, і яка пережила відкинення та емоційне спустошення у віці немовляти. В обох випадках головне – це мати бажання допомогти дитині, працювати з нею для налагодження стосунків, бути уважним до її потреб і бажань. Пам'ятаймо, що людині під силу змінюватися в будь-якому віці.

Дитина повинна бути нам вдячною

Незалежно від роду заангажованості у стосунки з інтернатною дитиною, усиновителю, волонтеру чи наставнику дуже важливо також відчувати вдячність по відношенню до себе. Через брак вдячності у людей може виникнути розчарування, а навіть небажання чи несила працювати далі. Оцінюючи свої стосунки з дитиною, ми часто оперуємо категоріями дорослих людей, а з дітьми – все по-іншому. Почуття вдячності формується лише по завершенні дитячого віку. До того часу дитина сприймає все, що відбувається в її житті, як належне. Найкращою порадою в цій ситуації є – працювати з дитиною і отримувати задоволення від спілкування з нею. Головним мотивом взаємодії має бути не отримання вдячності чи похвали, а бажання бути важливим для того, хто в потребі, бажання залишити свій вагомий слід в житті дитини. Вдячність прийде згодом, але це буде дуже не скоро.

«Що скажуть люди»

Є різні способи взаємодії і підтримки дітей-сиріт (детальніше ми розглянемо їх в останній частині). Зокрема – це волонтерство, наставництво, прийомна сім'я, усиновлення та ін. Кожен може зробити вибір відповідно до своїх можливостей і побажань. Перепоною на шляху до втілення нашого бажання служити іншим часто може бути страх: страх стати неуспішними чи бути незрозумілими для суспільства.

Ті, хто хочуть усиновити дитину вважають, що про них скажуть, ніби вони взяли «чужу» дитину, тому що «свою не змогли народити» або закинуть їм, що «і своїх не встигають виховувати». Прийомним сім'ям часто вказують, що вони «хочуть грошей заробити», а не дітей виховувати. Наставники можуть також почути, «що займаються непотрібною справою, бо ж навіщо це робити, якщо не усиновляти» і т.д.

Усім цим людям, які підтримують дітей-сиріт хочеться, щоб діти були, і відмінниками, і слухняними, і акуратними та ввічливими, бо «що ж скажуть люди»? Є особи, які висловлять вголос усе перераховане вище і зробиють це тому, що самі не наважуються на подібні кроки відкритості та допомоги. Проте останнім часом зростає кількість людей, які підтримують ідею служіння дітям-сиротам і, за прикладом інших, самі задумуються нам тим, що можуть зробити, аби змінити життя дитини.

Потрібно пам'ятати, що страх є лише на початку шляху, але згодом радість від спілкування з дитиною долатиме усе і лише додаватиме сил рухатися вперед. Фраза, яку часто полюбляв повторювати блаженний Іван Павло II: «Не бійтеся!» – стане дороговказом і підтримкою на шляху служіння дітям-сиротам кожному охочому.

БЕЗПЕКА ТА ПРИХИЛЬНІСТЬ У ЖИТТІ ДИТИНИ

В цій частині ми зосередимо свою увагу на ранньому розвитку дитини та на ролі стосунків у її житті. Вас може здивувати, що попри те, що темою нашої книжки є доля дітей-сиріт, ми говоритимемо про щасливе життя дитини в родині. Проте – це не випадково. Ми спробуємо показати вам те, як нормально мала б розвиватися дитина, будуючи здорові стосунки прив'язаності до батьків.

Людське немовля народжується на світ одним з найбільш непристосованих до самостійного виживання. Для того, щоб вижити, дитині потрібен контакт хоча б з однією конкретною дорослою людиною, «з якою дитина шукає і утримує близькість». Лише за умов, коли дитина має можливість отримувати турботу і любов, вона може розвиватися фізіологічно, психологічно та соціально. Такий біологічний інстинкт, що полягає у формуванні прив'язаності, тобто тісного емоційного зв'язку з мамою (татом чи іншим дорослим, що є постійно поруч) є плодом мільйонів років еволюції. В минулому, як, зрештою, і тепер, для того, щоб вижити, дитина потребувала захисту та опіки дорослого. Такий захист породжує відчуття безпеки, стає її запорукою, а також супроводжується формуванням тісних стосунків з дорослими.

В перші роки життя дитина інстинктивно прагне близькості з батьками, шукаючи способів задоволення власних базових потреб. Вона подає певні комунікативні сигнали (гугління, плач, сміх), що сигналізують батькам про певні потреби. Завдяки цьому батьки знають, коли дитина хоче їсти, а коли їй потрібно поміняти підгузника. А ще всі батьки добре знають, що дитина найкраще заспокоюється, коли її гоїдають на руках, пригортають до себе, співають пісеньку. В такий спосіб дитина отримує задоволення потреби емоційної близькості. Дослідження в галузі нейробіології свідчать про те, що без емоційної близькості мозок новонародженої дитини не тільки не розвивається належним чином, але й спричиняє виникнення серйозних порушень в психосоматичному розвитку дитини.³

Прив'язаність першого року життя формується через багатотисячне повторення циклу висловлювання дитиною

³ Для дослідження питання впливу прив'язаності на розвиток особистості людини Гаррі Гарлоу, етолог з американського університету Вінконсин, проводив експерименти над приматами, які від народження і до статевої зрілості росли у штучно вирощених умовах окремо від групи. Годували їх штучно створені «годувальниці». В одній групі її функції відіграла м'яка іграшка з головою мавпи, в іншій «годувальниця» була створена з металевого дроту, а третя група не мала нічого. Як з'ясувалося згодом, молоді примати вирости з серйозними порушеннями поведінки. У випадку небезпеки можна було спостерегти дивне явище: мавпенята, які росли самі, ховалися в найвіддаленіші кутки вольєру, обхоплювали лапками свої голови та розхитувалися вперед і назад від страху. Ті, що годувалися мавпою з м'якої ворсисті тканини, досліджували небезпечний об'єкт, потім поверталися і обіймали «пухнасту маму». Після досягнення статевої зрілості, майже усі мавпи виявилися нездатними до спарювання з іншими особами свого виду. Попри інстинктивні потяги, вони проявляли агресивну поведінку один до одного, кусалися. Батьківські рефлексії у приматів теж не були сформовані. Самці по відношенню до мавпенят були вкрай агресивними, самки відмахувалися від надойдливих малят, а інколи навіть кривдили їх. *Див.: Чи зійдуться наші долі...: Реінтеграція батьків і дітей: перші кроки до усвідомлення проблеми.*

потреби і позитивного зчитування та реагування батьків з наступним її задоволенням. Наслідком позитивної відповіді на заклики є виникнення в дитини відчуття задоволення, довіри та безпеки. Успішне задоволення потреб дитини за посередництвом найближчих людей, її батьків, дарує дитині також радість взаємодії з батьками.

Відображення циклу розвитку безпечної прив'язаності

Прив'язаність між батьками, які люблять дитину і самою дитиною, активується різними способами. Найпростіше вона проявляється через невербальну взаємодію: усмішку, погладження та пещення дитини, зоровий контакт, взаємне агукування, усмішки людей, що оточують дитину, притуляння до себе, обіймання та гоїдання на руках у ритмі любові. Все це формує в дитини відчуття безпеки і відчуття

того, що «я важлива». Так формується перша внутрішня модель стосунків у дитини: світ безпечний, іншим можна довіряти, мене люблять. Це наче відправна точка, з якої у нової людини під кінець першого року життя починається дослідження навколишнього світу.

Складові формування стосунків прив'язаності

Самостійність дитини другого року життя підтримується відчуттям довіри до батьків, що сформувалася у перший рік. Прив'язаність формує безпечне «гніздо», до якого дитина повертається після тривалішого дослідження оточення або після неприємного досвіду на відстані від батьків. Відчуття самостійності дається дитині дуже легко, якщо вона знає,

що недалеко від неї є мама, яка в разі виникнення відчуття болю чи страху, готова прийти на допомогу. В цьому віці батьки відіграють роль супутників своїх малих дослідників і забезпечують процес пізнання світу. Наприклад, дитина, яка закривала шухляду і прищемила палець, відразу побіжить до мами, шукаючи заспокоєння та відчуття безпеки. За кілька хвилин після маминих обіймів та поцілунку, вона знову піде до тієї ж шафи і пробуватиме відсувати та засувати шухляду, тримаючи маму в полі зору. Для неї світ є безпечним, адже поруч є мама, якій можна довіряти. На противагу, в будинку малюка, діти такого віку переважно ще навіть не повзають і не ходять (немає достатньої кількості персоналу, щоб робити вправи з дитиною та стимулювати її вставати на ніжки). Під кінець другого року життя такі дітки також починають досліджувати шухляду. Після невдалої першої спроби і прищемленого пальця, дитина відчуває біль і плаче, але ніхто не спішить зі словами заспокоєння. Для дитини це є сигналом небезпеки. Отже, вона не продовжуватиме відкривати та закривати шухляду, її бажання досліджувати світ розвиватиметься значно пізніше.

Процес пізнання другого року життя при підтримці батьків, які розділяють з дитиною її емоції, збагачується досвідом батьків та породжує розуміння навколишнього світу. За умови тісних стосунків з близькою родиною та сформованої прив'язаності, природньо відбувається мовленнєвий, когнітивно-пізнавальний розвиток дитини, формується здатність до емпатії, розуміння інших людей, до розуміння себе, розвитку емоційної саморегуляції. Дитина відкриває моральні цінності, у неї формується здорове відчуття сумління. У тому ж віці дитина поступово у своєму пізнанні світу може завдати шкоди своєму здоров'ю (попекти пальчик палаючою свічкою, запахти ручку в розетку тощо). З огляду на небезпеки та з метою дисциплінувати дитину, батьки демонструють перші заборони. Все частіше

дитина починає чути від батьків слово: «ні». Це пов'язано з періодом формування почуття раннього сорому. Дитині здається, що батьки перестали любити її і, що вона погана. Поступово, за умови правильного скерування батьками зауважень саме до поведінки, а не до її особистості, дитина починає розуміти, що батьки люблять її і негативно ставляться тільки до певних проявів її поведінки. Це є запорукою формування в дитини відчуття провини, яке пов'язане з певним вчинком. За умови батьківського прийняття, дитина має розуміння того, що поганий вчинок можна виправити. При подальшому безпечному розвитку стосунків з батьками, дитина відкриває для себе безумовну любов батьків, що лише скріплює стосунки з ними і посилює відчуття безпеки. Маленька людина сприймає себе такою, як вона є. Не маючи страху бути відкиненою, через порушення певних правил чи норм, в дитини формується здорове сумління і розуміння того, що є добрим, а що – ні. Це є основою формування здорових моральних цінностей і успішної соціалізації нової особистості.

Навіть за умови наявності найкращих батьків, у стосунках з дітьми можуть виникати непорозуміння та конфлікти. Процес спілкування між дитиною і батьками – це процес постійного формування, розриву та відновлення стосунків. Якщо батьки сприяють відновленню стосунків, то в дитини зростає відчуття безпеки. Спостерігаючи таку модель поведінки зі сторони батьків, дитина і сама росте впевненою в тому, що вона є здатною до віднови розривів з батьками та з друзями. Такий досвід є основою майбутнього налагодження стосунків у школі, ВУЗі чи у професійній сфері.

Отже, основні функції стосунків безпечної прив'язаності у дитини:

- Задоволення потреб дитини, формування відчуття безпеки у цьому світі.
- Формування базової довіри до інших людей, до стосунків.

- Створення дитині «безпечного гнізда» для дослідження і пізнання цього світу.
- Супровід дитини у пізнанні та розумінні світу, інших людей, себе.
- Допомога дитині у розвитку регуляції власних емоцій, бажань, поведінки.
- Розвиток саморозуміння, формування здорової ідентичності та самооцінки.
- Підтримка морального розвитку, формування здорового сумління.
- Підтримка належного дозрівання нервової системи дитини, «калібрування» системи реагування на стрес і ін.

Діти, які мають безпечну прив'язаність до своїх батьків у перші роки життя, мають величезні переваги у житті. Вони ростимуть щасливі бути собою, щасливі бути у стосунках з іншими. Вони добре справлятимуться із життєвими стресами і у них сформується почуття емпатії. Цим дітям вдаватиметься формувати стосунки з іншими людьми, яких вони зустрінуть на своїй життєвій дорозі. Діти ж, які не мали такої безпечної прив'язаності, мають тенденції рости з відчуттям тривоги, злості, невпевненості в собі, відокремленості від інших.

ДІТИ, ОБДІЛЕНІ ЛЮДЬМИ

Депривації

У XIII столітті пруський король Фредерік прагнув з'ясувати, яка мова спілкування є найдавнішою (латинська, арабська чи може єврейська). Він наказав забрати немовлят від їхніх матерів і передати годувальницям та няням. Король вважав, що якщо з дитиною не розмовляти після народження, вона можливо заговорить тією мовою, яка властива була людству багато тисячоліть тому. Завданням нянь було годувати дітей та переодягати, але їм заборонялося спілкуватися з ними, реагувати на їхній плач та пестити. У віці до 3-4 місяців діти ще реагували на звукові та світлові подразники. Вони днями і ночами плакали, з часом перестали їсти, пити і збайдужіли до оточення. Діти перетворились на кволіх біологічних істот, ослабли і в швидкому часі померли, не змігши вижити без уваги, спілкування та дотику. Експеримент короля Фредеріка зазнав краху, оскільки не виправдав першопочаткового завдання, але тим самим продемонстрував важливість стосунків і тактильних відчуттів у перші роки життя дитини. Малюки, яких біологічні батьки залишають в пологових будинках або в будинках дитини на тривалий час, також переживають

нестачу емоційного задоволення їхніх потреб та соціальної взаємодії. В науковій мові ефект браку сенсорної, емоційної або соціальної стимуляції розвитку дитини, внаслідок чого відбувається порушення поведінки та відставання в розвитку, отримав назву депривації (тобто обділення). Депривація (англ. deprivation) — це такий психічний стан, коли особа не має змоги задовольняти деякі свої основні (життєві) потреби достатньою мірою впродовж тривалого часу. Тобто йдеться про втрату чогось такого, що необхідне для задоволення певних важливих потреб. Це приводить до різних моральних і психологічних відхилень у поведінці та діяльності.

Поняття депривації відоме також у відношенні до «дітей мауглі», тобто дітей, яким вдавалося вижити поза людським середовищем або ж, коли батьки тривалий час утримували їх в ізоляції від оточення. Для такого потомства характерним є значне або і незворотне відставання у психологічному та особистісному розвитку. До прикладу, у 2013 році у Львові прокуратура виявила двох хлопчиків (14 і 6 років), які проживали у будинку зі своїми батьками, але протягом останніх 10 років жодного разу не виходили на вулицю. Так, старший хлопчик не реагував на чужих людей, обоє хлопців не розмовляли і не ходили, в них діагностували атрофію м'язів. Ці діти були позбавлені спілкування з оточуючим світом, а також не отримували повноцінної уваги зі сторони батьків, які не змогли належним чином доглядати за ними. Коли працівники відповідних органів забирали дітей з будинку, вони лежали. Можемо лише припустити, наскільки мало вони рухалися, бо не навчилися ходити і більшу частину свого життя провели в ліжку. Батьки з певних причин не брали їх на руки, не спілкувалися з ними і не пестили їх.

У чеських вчених З. Матейчека та Й. Лангмейера представлено порівняльну характеристику дітей, що виховувалися в суспільних закладах та в сім'ях. На основі досліджень автори констатують у дітей з інтернатів відставання у нав-

чальному процесі, некомунікабельність, притуплення відповідальності, загальну апатію та нестандартну поведінку. Вчені говорять про брак у цих дітей центрального «об'єкта», який би забезпечував дітям відчуття впевненості.

В сімдесятих роках минулого століття британський дитячий психіатр Джон Боулбі приймав участь в роботі з важкими дітьми з виховних закладів. Він зауважив, що діти, які виховуються в сиротинцях, страждають емоційними розладами і є нездатними до творення близьких та тривалих стосунків з оточуючими. Подібні симптоми він також виявив у дітей, які з певних причин змушені були на довгий час розлучитися з матір'ю. Він зосередив свою працю на вивченні стосунків «мама – дитина», зрозумівши, що без цього неможливо вповні зрозуміти розвиток дитини. Плодом його досліджень стала теорія прив'язаності.⁴ Згідно з цією теорією у дітей віком від 4 місяців і до 3 років формується прив'язаність до тих людей, які є чутливими на їхні потреби. Такими людьми зазвичай є батьки або інші дорослі, які виконують роль вихователів. У віці одного року, коли дитина починає повзати і ходити, вона використовує об'єкт прив'язаності, як безпечну базу, від якого вона починає досліджувати світ і, до якого потім повертається. В процесі спілкування зі значущим дорослим дитина формує свої прив'язуючі моделі поведінки, серед яких основними є плач, який сигналізує про неприємність або сміх, який є виявом любові і доброго стосунку між дитиною і дорослим. У період до 3 років на будь-яку тимчасову відсутність матері дитина реагує протестом і так відбувається до тих пір, поки у неї не

⁴ Прив'язаність – переклад англійського слова «attachment», яке є іменником від дієслова «to attach» – прив'язувати, з'єднувати. В українській мові існує також інший варіант перекладу слова «attachment» – прихильність, і тоді термін звучить, як «теорія прихильності». На думку Олега Романчука, багатьох фахівців та перекладачів, слово «прихильність» є невідповідним варіантом перекладу слова «attachment», оскільки воно не відображає сили і глибини цього зв'язку.

розвинеться перманентність об'єкта, що дозволяє внутрішньо уявити собі відсутній об'єкт прихильності і є запорукою відчуття безпеки у дитини. Тож основою успішного розвитку дитини є формування прив'язаності до батьків.

Основним результатом емоційної прив'язаності матері до дитини в немовлячому віці, за твердженням відомого психолога Е. Еріксона, є формування у дитини почуття базової довіри. Рівень розвитку довіри в дитини до світу та до оточення прямо залежить від емоційного спілкування з мамою і від її здатності сформувати емоційну єдність переживань, надати емоційну підтримку дитині, тим самим даючи їй зрозуміти, що мамі можна довіряти. У дитини, що виховується поза сім'єю, немає нікого, хто б реагував на всі її емоції і задовольняв би її потреби. З перших днів життя дитина сприймає світ ворожим по відношенню до себе, а себе «небажаним гостем» у ньому.

На думку вчених, внаслідок ранньої і тривалої розлуки дитини з матір'ю, в немовляти формується, так званий, синдром «афективної тупості», який проявляється в непереносимості самої себе, нездатності до дружби та любові, самозапереченні та занедбанні себе та інших. Якщо ж у відповідь на свої намагання привернути увагу дорослого дитина отримує негативні реакції, то у неї поступово розвивається і закріплюється внутрішнє ставлення до себе, як до істоти, яка не варта любові та підтримки. Роздратованість батьків, ігнорування потреб та переживань дитини закріплює в неї установку недовіри до оточуючих: агресивний спосіб самоствердження, ухильну поведінку та брехливість, як захисні механізми. На старших етапах вікового розвитку така поведінка проявляється в агресії, спрямованій назовні, на інших людей (грубіянство, відсутність емоційного самоконтролю, гнів та ін.) або внутрішньо на себе (озлобленість, заздрість, дратівливість та ін.).

Американський психолог М. Райбл проводив своє дослідження над 600 немовлятами, позбавленими материнської

опіки, спостерігаючи за їхнім психічним розвитком. Він встановив, що брак материнської турботи веде до важких соматичних розладів у дітей, починаючи вже з двомісячного віку. На думку вченого, лише мама (або постійний опікун) може дати дитині необхідний для організму немовляти комплекс емоційних подразників, що є необхідними для нормального функціонування організму. Серед базових потреб немовляти, окрім їжі та повітря, є дотик, обійми, погойдування дитини на руках, відчуття знайомого запаху тіла та ін.

У дитини, що виховується у суспільному закладі, можливостей для формування безпечної прив'язаності немає. Нікого з батьків чи інших родичів немає поруч, лише працівники закладу, які змінюються щодня і не завжди мають нагоду проявити по відношенню до дитини достатню увагу. Таке явище навіть отримало окрему назву – «госпіталізм». Він полягає у тому, що вихованці дитячих закладів стажають від множинності людських контактів та браку персоналізованих, спрямованих на розвиток їхнього індивідуального дитячого життя, стосунків. Вихователі в суспільних закладах працюють зазвичай через день або й одну добу на чотири дні. З таким графіком роботи налагодити тісні стосунки з однією дорослою особою, яка окрім того відповідає ще за десяток підопічних, є досить важко. Стосунки дорослих вихователів з дітьми у суспільних закладах носять групову спрямованість, а тому можливості для створення довірливих стосунків між дорослим та дитиною є радше винятком. Навіть якщо дорослий відповідально відноситься до своїх обов'язків і добре ставиться до підопічних, він все одно фізично не може забезпечити дітям необхідний мінімум уваги, емоційного тепла та прихильності.

Відсутність значущого і постійного дорослого означає також те, що немає нікого, хто б реагував на емоційні потреби дитини. Плач дитини часто залишається «непочутим» в будинку маляти також через брак персоналу. Після

тривалих спроб привернути увагу до себе плачем, дитина змиряється і перестає плакати, а, отже, перестає проявляти свої потреби. Ситуація, з невчасно зміненим підгузником чи незаспокоєним на руках дорослого боєм від здутого животика, є травмуючою для дитини, але, разом з тим, «зручною» для персоналу виховного закладу. Беручи до уваги кількість дітей та працівників, останні нездатні забезпечити достатньою увагою усіх немовлят, якщо «навчать їх до уваги і до рук».

Молодь церковної спільноти при одній парафії регулярно, раз в тиждень, відвідувала будинок маляти. Вони допомагали няням доглядати за дітьми: годували немовлят, гуляли з ними в подвір'ї з візочками. Дівчата, бачачи милі обличчя діток, прагнули взяти їх на руки, обіймали і пестили. Їх зупинили няні, які працювати в закладі, мовляв, «що ми будемо робити після того, як ви підете і «навчите їх на руки». Ми не зможемо «усіх їх носити на руках».

Навчені тамувати власні емоції, діти молодшого віку терплять обділеність увагою, турботою і практично не плачуть в яслах. На відміну від дитини, яка росте у сім'ї, на поклик якої збігаються мама, тато і бабусі з дідусями, сирота обділена таким щастям. Тому сімейна дитина може дозволити собі «розкіш» плакати, а дитина в будинку маляти хіба що виснажить від плачу, але не отримає бажаної і так потрібної уваги. В дошкільному віці діти вчать навіть терпіти сильний біль від удару чи падіння. В них виробляється високий больовий поріг. Зрештою, для чого плакати, адже все одно так мало поруч людей, які поспішають на допомогу.

Ірина з Тарасом недавно стали батьками маленької Вікторії. Їхній донечці 10 місяців. Її біологічна мама покинула дитину після народження і весь цей час Вікторія провела в дитячій лікарні та будинку маляти. Молоді

батьки не могли натішитися «маленьким щастям». Вони ділилися найменшими подіями, які відбувалися в їхньому, тепер спільному житті. Тарас любив повторювати, що в них чудова і дуже спокійна донечка. Вона зовсім не плаче вдень і спокійно спить вночі. «Нам дуже пощастило з такою тихою дівчинкою», говорив він. Перші плачі Вікторії почалися десь через 3 місяці проживання з новими батьками. Тарас не знав, що «спокій» дитини не є рисою характеру дитини, а результатом незадоволення емоційних потреб в перші місяці її життя.

Ігорчик потрапив в прийомну сім'ю в 4 роки. Він був спокійним хлопчиком. Коли пробував бігти, то не обходилося без падінь. Швидка хода також давалася хлопцеві важко. Навіть бавлячись новими іграшками, він часто повторював, що «зайчик впав». Прийомні батьки розуміли, що Ігорчик пізно почав ходити і тому раділи, що він продовжує вправлятися, бігати і спокійно реагує на падіння. Через два тижні, коли батьки з сином пішли в гості, Ігорчик впав на щербині на дорозі та сильно розбив коліно. Батьків вразив вигляд рани, але дитина навіть не скривилася і попрямувала далі. Через кілька днів вони пішли здавати аналізи в поліклініку. Медсестра повинна була взяти кров з вени на аналіз. Дорослі переживали, медсестра намагалася підготувати хлопця і заспокоїти. Процедура пройшла спокійно. Ігорчик навіть не скривився, не заплакав, а спокійно дивився на маніпуляції медсестри. Побачене вразило медперсонал, а ще більше батьків. Прийомні батьки знали причину такої дитячої поведінки з курсів підготовки, але не сподівалися побачити це в своїй дитини. Коли хлопець перший раз заплакав, в черговий раз розбивши коліно, батьки були щасливі.

Зазвичай основним завданням вихователів в суспільних закладах є дотримання правил регламентованої поведінки

дитини. Стосунки з дитиною з боку дорослого є умовними: позитивне ставлення до себе потрібно заслужити виконанням певних умов, наприклад: зразковою поведінкою, гарними оцінками тощо. Часу на особисте спілкування практично не залишається. Для формування здорової прив'язаності дитина повинна проводити з дорослим багато часу, а стосунки повинні бути проявом турботи та любові між ними через інтенсивний обмін почуттями. Такі стосунки в закладах трапляються рідко. Як наслідок, у дітей виникають розлади прихильності. Дитина демонструє апатичну поведінку у відношенні до оточуючих дорослих. Наприклад, немовля річного віку не реагує на дорослих, які підходять до його ліжечка, ані усмішкою, ані поглядом. Або, на противагу, дитина чіпляється до кожного з дорослих і поводить з кожним з них так, начебто він є її близьким приятелем. Зазвичай діти дошкільного віку залазять на коліна кожному, хто відчиняє двері їхньої кімнати, перевіряють вміст кишень та випрошують різні подарунки.

Як результат:

- Незадоволені потреби дитини в батьківській любові спричиняють невпевненість у собі, що з роками стає стійкою характеристикою вихованця дитячого будинку.
- У дитини не формується ідентичність – система уявлень про світ, про себе і про «себе у цілому світі». Невміння створювати міцні позитивні емоційні прихильності.
- Не формується сенс і мета життя. Виникають серйозні проблеми з вибором майбутньої професії.
- Не формуються власні цінності, принципи та орієнтири і, як наслідок, розвивається стійка залежність від думки і волі інших, що робить їх легкою здобиччю для криміналу.
- Дефіцит спілкування приводить до того, що у дитини закріплюється негативна, агресивна позиція

до інших людей. Це часто поширюється на рідних братів і сестер. Діти між собою практично не мають споріднених прив'язаностей.

- Діти, позбавлені батьків, ділять світ на «своїх» і «чужих», на «ми» і «ви», що згодом стає сприятливим ґрунтом для правопорушень.
- Знижена самооцінка стає основою відхилень і невротичних розладів.
- Замість творчого мислення розвивається шаблонність.
- Замість довільної поведінки – орієнтація на зовнішній контроль.
- Замість уміння самому впоратися зі складною ситуацією – тенденція до надмірного емоційного реагування, образ.
- Спостерігається тенденція поводитися зухвало в суспільстві, намагаючись привернути увагу до себе.
- Життя дитини ділиться на 2 половини: життя в дитячому будинку і життя після нього.

Досвід багатьох років показує, що навіть найкращі побутові умови та догляд за немовлятами в суспільних закладах не є здатними замінити дитині емоційного контакту з батьками чи з кимось близьким. Ранній досвід занедбання, емоційного неприйняття дитини батьками, може проявитися в подальшій дисгармонії з власним прийняттям себе, слабкою здатністю до самоаналізу та бажанням працювати над собою та удосконалюватися. Вихователі суспільних закладів та батьки-вихователі з досвіду знають, що дитина, яка походить з неблагополучної сім'ї, має значно вищий показник психічного розвитку, аніж діти, які не знали своїх рідних і з перших днів народження перебували у виховних установах.

Спроби покращити якість проживання дітей в суспільних закладах через збільшення кількості вихователів та

У дітей з безпечною прив'язаністю:	У дітей з розладами прив'язаності:
Здорова самооцінка, реалістичне сприйняття себе, адекватне відчуття провини	Низька самооцінка, неадекватне сприйняття себе, патологічне відчуття сорому, нарцисизм
Незалежність, самостійність	Псевдонезалежність або ж надмірна залежність
Розвинена здатність регулювати імпульси та емоції	Порушення саморегуляції
Позитивні соціальні стосунки	Порушені соціальні стосунки
Просоціальні коупінг-навички (навички справлятися з різними складними ситуаціями)	Антисоціальна, агресивна поведінка
Довіра до людей, здатність до близьких стосунків в дитинстві та в дорослому віці	Відсутність друзів, недовіра, маніпулятивні стосунки, відсутність здорових близьких стосунків, як у дитинстві, так і в дорослому віці
Емпатія, співчуття, здорове сумління	Відсутність співчуття, відчуття провини/сумління
Успіхи в школі, навчанні	Академічні проблеми, дефіцити у когнітивному розвитку
Позитивна система переконань	Негативне, песимістичне світосприйняття
У дорослому віці – добрі батьки, які формують у дітей безпечну прив'язаність	У дорослому віці повторюють цикл скривдження власних дітей

Важливість прив'язаності в житті людини

покращення взаємодії персоналу з дітьми через гру та інші педагогічні методики, привели до підвищення інтелектуального розвитку дітей, проте мали незначний вплив на соціальну адаптацію. Дослідження даної ситуації привело до зміни політики у соціальній сфері. Розпочався поступовий перехід від інституційного виховання дітей-сиріт до розвитку системи прийомних сімей та усиновлення. У 1997 році ВООЗ задекларувала, як рекомендовану нову політику стосовно турботи про дітей-сиріт: «Нерозривність стосунків із батьківською фігурою є особливо важливою у перші декілька років життя... У найбільшому ризику є діти, які зазнали численних змін осіб, які турбуються про них, діти, які виховуються в інтернатних закладах, де є багато обслуговуючого персоналу, який змінюється і не має специфічної відповідальності за кожну окрему дитину. Тому перебування дитини у беземоційному середовищі інтернатного закладу, затримка процесу усиновлення покинутих дітей, часта зміна місця перебування дитини, переміщення дітей із закладу в заклад, з однієї прийомної сім'ї в іншу, становлять велику небезпеку».

Скривдження дітей у закладах

Діти приходять в інтернатні заклади вже скривдженими життям, своїми батьками чи близькими людьми. На жаль, інтернат – це не та установа, де дитячі страждання припиняються. Окрім занедбання та браку уваги від працівників до особистих потреб та інтересів, діти можуть зазнати також фізичного, емоційного чи сексуального скривдження з боку інших дітей чи працівників закладу. Без сумніву, в суспільних закладах виховання дітей працює багато доброзичливих, щирих та добрих людей, однак трапляються винятки. Причиною таких неприємних ситуацій може бути професійне вигорання, втома чи невміння правильно вирішити неприємну ситуацію.

Зазвичай інтернат – це закрита система. В ній дитина-сирота є повністю залежною від персоналу. Діти в такому закладі часто підпорядковуються написаним правилам усталеної внутрішньої ієрархії, в якій триває постійна боротьба за виживання (подаровані солодощі треба відразу з'їсти, бо їх заберуть інші діти; цінні речі заховати, щоб їх не знайшли або відібрати в слабших, щоб мати для себе). В закритому закладі є великий ризик того, що різного роду скривдження, яких можуть зазнати діти, будуть тривалими та повторюваними і, що дитина не зможе вчасно отримати допомогу. Про різного роду скривдження ми маємо нагоду читати чи чути в засобах масової інформації, від волонтерів, які контактують з дітьми, від дітей, які прийшли в сім'ї усиновителів, прийомних батьків або ж від працівників закладів, які шукають способи покращити становище. Багато ж історій замовчуються через надмірний страх самих дітей-сиріт розповідати про них. Ось для прикладу кілька історій із спогадів дітей, колишніх вихованців українських інтернатів:

«Якщо хтось обмочився вночі, то роздягали догола і на голову вшали обпісяне простирадло» (дівчина, 21 рік, м. Київ).

«Вихователі знущалися, як хотіли. Били гімнастичною палкою по п'ятах, руки засовували в окріп, душили. У мене лишилися шрами і досі» (дівчина, 21 рік, м. Київ).

«Були випадки, коли дівчаток гвалтували. Нас били по п'ятах, щоб не тікали, не могли ходити» (дівчина, 21 рік, м. Київ).

«Били, ображали, називали «конченими дурами», повіями» (дівчина, 23 роки, м. Донецьк).

«Старші діти або вихователі з меншими дітьми робили те, що хотіли, і це було безкарно для них» (дівчина, 18 років, м. Київ).

Це історії лише кількох дітей. Коли Ви їх читаєте, то напевно відчуваєте страх, відразу, тривогу, гнів, обурення... Ціллю використання таких історій в жодному разі, повторимося, не є дискримінувати працівників суспільних закладів. Більшість з них переймаються долею дітей-сиріт, незалежно від того, чи вони працюють вихователем, охоронцем, кухарем чи директором. Але ситуації бувають різними. Ці історії – ілюстрація травми, болю, який може трапитися з дитиною. Як наслідок, ми не можемо очікувати від таких дітей довіри у стосунках з оточуючими, щирості, прояву доброти чи любові з їхнього боку, не можемо спостерегти на їхньому обличчі усмішки чи блиску в очах.

Ще однією особливо травмуючою подією в житті окремих дітей є повторне повернення в суспільний заклад після усиновлення чи опіки. Кожна дитина, яку б важку поведінку вона не демонструвала, прагне сім'ї. А залишитися без сім'ї вдруге – травма, яка забирає у дитини всяку надію на будь-які позитивні зміни в майбутньому.

Ось, до прикладу, коротенька історія однієї дитини з Києва:

Наталя побачила світ в одному з пологових будинків. Батьки відмовилися від дівчинки відразу після народження. Деякий час дівчинка провела в будинку маляти, де і отримала ім'я Наталя. У віці 4 місяців дівчинку удочерили. В неї з'явилася сім'я. Вона багато часу проводила з мамою, бо тато працював. Коли дівчинка пішла до школи, мама захворіла і померла. Дівчинка дуже важко переживала втрату матері, стала вередливою і неслухняною, багато плакала. Батько виснажився з дитиною, через що в нього виникли проблеми на роботі. Врешті він влаштував Наталю в п'ятиденну школу-інтернат. Дівчинка на вихідні приходила до батька, але спільної мови з ним не знаходила. Через рік батько одружився, а з новою матір'ю стосунки в дитини зовсім не склалися. Через складну поведінку Наталі вдома та в школі батьки

влаштували дитину до психіатричної лікарні. Після виписки їй поставили розлад емоційно-поведінкової сфери та розлад адаптації. Після повернення додому дівчинка довідалася, що батьки чекають дитину, що викликало в дівчинки ревність. В одній із сварок з мачухою Наталя довідалася, що вона не рідна дитина. Через часті конфлікти з вагітною мачухою батько відмовився від усиновлення. В 10 років Наталя повернулася в притулок. Там в неї був досвід сексуального розбещення. В 11 років Наталю забрали в прийомну сім'ю. Прийомні батьки були добрими людьми, вони втратили власну доньку, але не впоралися з характером Наталі. Після прийомної сім'ї був знову притулок. Через рік завдяки старанням фахівців дівчинка потрапила в ДБСТ, де виховувалося 10 дітей віком від 4 до 16 років. Внаслідок пережитих травм та сексуального насильства у неї почалися прояви сексуальної поведінки, що стало причиною повернення дитини до притулку. В свої 15 років Наталя знову повернулася у притулок.

Що переживала дитина? Чи вірить вона в кращі зміни в житті? Яка її самооцінка? Яким буде її майбутнє? Хто винен у цій ситуації? На ці запитання особливо варто відповісти тим, хто вважає, що гени в житті дитини є головним чинником розвитку поганої поведінки. Як можна зараз допомогти дитині? Уявіть, скільки на життєвому шляху маленької дитини було травм: відмова від неї біологічних батьків, втрата люблячої матері (усиновительки) через смерть, втрата батька (усиновителя) через нову сім'ю, відмова від неї прийомних батьків, відмова батьків-вихователів з ДБСТ і тривале та повторюване скривдження в притулку. Отже, інтернат – це установа, де дитина живе, харчується, вчиться. Але це теж і велике поле для скривдження. Хоча не всі біди лише від інтернату чи від сирітства. Усиновлення теж може закінчитися поверненням в інтернат, а це новий біль. Результат – злість і недовіра, які заважають будувати стосунки в майбутньому і радіти життю.

Дитячі травми

Часті скривдження, переживання і зневага залишають в душах незахищених дітей глибокі душевні та психологічні рани, які узагальнено називають травмою, або «раною», що впливає на якість життя дитини. В окремих випадках рана може стати причиною руйнації цілого життя. В цій частині ми детальніше проаналізуємо вплив «дитячої травми» на розвиток та поведінку дітей-сиріт. Частково це стане поясненням того, що робить вихованців інтернатів «важкими дітьми».

Травми є двох видів: одиничні та складні. До одиничних відносять ті, які були для людини неочікуваними і трапилися в житті лише один раз як, наприклад: авіакатастрофа, смерть близької людини чи пожежа та ін. Складні травми відбуваються в житті людини неодноразово і можуть тривати до кількох років. Важкість травми часто ускладнюється також тим, що вона може заподіюватися близькими людьми.

Зanedбання є однією з найпоширеніших форм насилля над дітьми. Такі діти потрапляють у суспільні заклади внаслідок того, що їхні батьки або опікуни не виконували своїх обов'язків. Базові потреби дітей в їжі, теплі, тактильних відчуттях, спілкуванні залишалися не забезпеченими. Внаслідок життя в таких умовах в дитини може виникнути гостре відчуття небезпеки, що має негативний вплив на подальший розвиток.

Фізичне насилля. Покарання дитини через побиття чи інші форми фізичного насилля є найбільш поширеною формою насилля в Україні. Інколи дорослі навіть сприймають це, як спосіб виховання. Найчастіше дорослі зважуються на таке поводження з дитиною в стані гніву чи злості, через покладену на них відповідальність, до якої вони були не готові і, з якою не могли справитися.

Психологічне насилля часто супроводжує фізичне і проявляється у використанні образ. Дитині доводиться

слухати, що вона некрасива, нерозумна, хвора, непотрібна, нездара тощо. Особливої кривди дитині таке поводження завдає тоді, коли вона залишається самотньою, ізольованою в закритому приміщенні на тривалий час.

Сексуального насилля зазнають діти частіше, ніж ми про це знаємо. Про подібний досвід у житті вони бояться і соромляться говорити, а тому не знають, як шукати порятунку (часто дитині погрожують покаранням). Під сексуальним насиллям потрібно розуміти не лише статевий акт, але також заставляння дитини до участі в сексуальних діях у формі дотикання до інтимних місць, до розмов на теми сексу, невідповідні до віку дитини чи демонстрацію порнографії.

Відсутність батьків особливо негативно впливає на душевний стан дитини, хоча цей травмуючий фактор ми не можемо усвідомити вповні. Втрата батьків, позбавлення їх прав на дитину, розлучення, а навіть виїзд за кордон з метою покращення матеріального забезпечення сім'ї, залишає дитину без турботи і уваги та має негативний вплив на подальше формування особисті дитини. В подібних ситуаціях діти молодшого віку часто вважають, що причиною розлучення чи позбавлення прав дорослих на дитину, є їхня погана поведіна, тому діти звинувачують себе.

Насилля трапляється також з дітьми, що виховуються у здорових сім'ях. Різниця в пережиттях з інтернатними дітьми полягає в тому, що сімейні діти мають більше засобів для подолання травмуючої ситуації. Вони мають досвід позитивних стосунків, мають поруч дорослих, для яких є важливими і здатні краще розуміти нестандартність травмуючої події.

Діти, які потрапили на виховання в суспільні заклади, рідко мають позитивний досвід сім'ї. Зазвичай їх забирають з сім'ї у тих випадках, коли поведінка батьків може загрожувати їхньому життю. В залежності від того, де опиниться дитина після вилучення, її доля може змінитися.

В реабілітаційних центрах дитина має можливість отримати кваліфіковану допомогу, але в окремих інтернатах має місце подальше психологічне, фізичне та сексуальне насильство. Як показує досвід, діти можуть піддаватися різним формам насилля одночасно. Для них вилучення з сім'ї та перехід на виховання в інтернат може стати лише окремим етапом на травмуючому шляху розвитку. Дитина залишається на самоті зі своїм горем і не має впливу на ситуацію. Їй невідомо, наскільки часу вона залишила сім'ю, як довго вона пробуде в закладі і, що буде через кілька тижнів. Зазвичай, дорослі не дають дітям точної відповіді, а навіть «обманюють», уникаючи власної відповідальності перед нею. Наприклад, *Яну, дівчинку 8 років, усиновили. В сім'ї усиновителів вона була щаслива, але лише кілька днів. Її нова мама привела її в притулок і «обіцяла скоро повернутися». Це вона сказала дитині, а тим часом в службі відмовилася від усиновлення.* Невизначеність в дитячому віці є досить травмуючою. Від питань: «Чому я сюди потрапила? Я погано поводитися і мене батьки віддали? Як довго я тут буду?» Дитина робить висновки: «Мене залишили, тому що я погана. Мене ніхто не любить. Я нікому не потрібна».

Трагедія травмованих дітей зводиться до того, що в потрібний період вони не отримали захисту чи уваги зі сторони дорослих. Більше того, дуже часто батьки, які мали захищати дітей, самі причиняли їм тяжкі фізичні, психологічні і душевні рани.

Наслідки травми

Травмуючі події впливають на розвиток дитини в фізичній, соціальній, інтелектуальній та емоційній сферах. Такі діти часто отримують тавро «важкий», «погані гени», «девіантна поведінка», «ненормальний».

Наслідки впливу трагедії на дитячий організм є досить різними. Найчастіше через хронічну травматизацію в ди-

тинстві діти стають гіпертривожними і збудливими. В небезпечних ситуаціях людський організм має два варіанти поведінки – боротися або втікати. Тіло весь час знаходиться в стані «мобілізації». Інколи складається враження, ніби дитина весь час вичікує чогось і майже не реагує на події, що відбуваються довкола неї. Якщо причиною травми розвитку дитини є близькі люди чи батьки, завданням яких є сприяти формуванню відчуття безпеки, то в емоційній сфері у дитини виникає дезорганізованість по відношенню до цих людей. З одного боку, дитина любить їх, але в той самий час ненавидить, вона потребує їх, але, водночас – боїться та уникає.

В стані хронічної тривоги реакції дитини на стимули зовнішнього світу стають дизрегульованими. Їй буває важко відрізнити небезпечну ситуацію від безпечної. Навіть на відносно нейтральну подію така дитина може зреагувати нападком, агресією, страхом чи втечею.

Через безкінечне почуття небезпеки в дитини формується сприйняття людей, як виключне джерело скривдження. Вона живе в стані недовіри до оточення, приписує іншим людям негативні риси та очікує прояву агресивної поведінки з їхнього боку. Повірити в існування доброзичливих, щирих та довірливих людей дитині важко. Потрапивши в сім'ю до нових батьків або ж при тіснішому спілкуванні з наставниками в суспільному закладі, травмована дитина продовжує очікувати скривдження. Якщо надмірний стан напруги та протяжне в часі чекання для дитини стають нестерпними, то вона власною поведінкою провокує дорослих на негатив. В сім'ях усиновителів чи прийомних сім'ях часто виникає незрозуміла ситуація: дитина хотіла у сім'ю і батьки прагнули забрати дитину. Всі сподівалися жити в любові і злагоді, а виходить зовсім навпаки. Несвідоме очікування, скривдження дитини в минулому і нерозуміння цього дорослими можуть зруйнувати ще несформовані стосунки між ними.

Мама-вихователька з Дитячого будинку сімейного типу розповідала, що одна дівчинка в їхній сім'ї весь час завдавала всім клопоту, а після незначного (не фізичного) покарання так, наче мінялася і заспокоювалася. Одного разу жінка вирішила спокійно поговорити з дитиною, обійняти її, на що дівчинка відреагувала вигуком: «Та набийте мене вже накінець».

Стан недовіри, постійне напруження та очікування нападу – все це виснажує дитячий організм. Як наслідок, концентрувати увагу і запам'ятовувати інформацію їй дуже важко. Хронічно високий рівень гормонів стресу може спричинити ураження частин мозку, що відповідають за пам'ять. Висока кількість таких гормонів веде також до зниження імунної системи, дизрегуляції біологічних функцій (сон, їжа тощо), психосоматичних захворювань.

Якщо дитина тривалий час спостерігала за поведінкою дорослих, де переважали взаємні образи, бійки та лайка, а також сама зазнавала їхнього впливу, то в неї може склестися враження, що саме така поведінка і такі стосунки між людьми є нормою. При відсутності досвіду іншої моделі поведінки зі сторони дорослих, дитина сама почне кривдити інших або займе позицію жертви, навіть і в дорослому віці. Спотворення того, що є нормою, у випадку сексуального скривдження, переноситься у сферу інтимних стосунків між людьми, а також статевих взаємин. Дитина може проявляти виражену сексуалізовану поведінку, а в старшому віці переносити досвід статевого скривдження у нові стосунки в ролі жертви чи кривдника. В людини може формуватися негативне сприйняття власного тіла та порушення границь тілесного простору, як особистого так і інших людей.

Іншим наслідком травматичних подій можуть бути страшні сновидіння, приступи паніки в дитини, страх та нав'язливі спогади. Події з минулого не інтегруються в автобіографічній пам'яті, а залишаються свого роду незалежними уривками на підсвідомому рівні. Такі спогади минулого

можуть виникати некеровано, тобто будь-коли і будь-де під впливом тригерів (чогось, що є пов'язане з неприємною подією): слова, запахи, звуки. Вони носять нав'язливий характер і «приходять» до людини, як спогади вдень або вночі у страшних сновидіннях. Для того, щоб знизити рівень тривоги перед травмуючим досвідом, дитина чи навіть доросла людина намагається уникати думок про події з минулого. Це призводить до звуження кола спілкування і життєдіяльності. Людина уникає місць, людей чи запахів, які можуть нагадувати чи мають схожість з травматичною подією, що може сприяти розвитку фобії у дітей (відчуття страху певних об'єктів). Такі діти стають асоціальними, втрачають інтерес до життя, а разом з тим, уникають багатьох приємностей, які могли б подарувати їй відчуття насолоди та щастя, часто закриваючись в собі. Наприклад, якщо дитина зазнала сексуального скривдження, вона може уникати дотику, обіймів чи найменшого відчуття близькості. Якщо люди, які спілкуються з дитиною, не знають про події з її життя, така поведінка може бути потрактована ними, як небажання спілкуватися чи навіть агресивна поведінка. Сама ж дитина живе, начебто переслідувана «привидами», які супроводжують її усюди і можуть виникнути нізвідки та завдати сильного душевного болю. Керувати власним життям та власною поведінкою в такому стані стає дуже складно. Життя набуває ознак дезорганізованості: дезорганізованість психічного життя веде до порушення планування, керування увагою, порушення контролю імпульсів і т. п.

Досвід скривдження стає причиною виникнення в дитини таких сильних емоцій як: злість, сором, страх, самотність, почуття провини, непотрібність і ін. Ці емоції переповнюють дитину, стримувати та контролювати їх несила. Дитина може виплеснути їх назовні в стані люті чи нестримних сліз. Вона теж може спробувати «витіснити» їх, «приховати», що спричиняє стан емоційного оніміння. Для легшого контролю над емоціями дитина може звернутися до вживання розсла-

блюючих засобів. Такі діти можуть легко призвичаїтися до алкоголю та потрапити в наркотичну залежність.

Ось кілька історій дітей, які продемонструють наслідки травми:

Ярині було важко знайти спільну мову з однокласниками та порозумітися з вчителькою. На будь-яке зауваження від дітей вона реагувала агресивно, водночас, розважала їх, повернувшись на уроці спиною до вчительки і лицем до учнів. Вона розмовляла на уроках, не могла спокійно сидіти на місці, була неухважною і мусіла весь час щось крутити в руках. Терпеливість вчительки була на межі.

Люда не ладила ані з ким в притулку. Її усиновили і відразу віддали. Дівчинка вважала, що вона винна в тому, що від неї відмовилися. Вона не спілкувалася з вихователями та іншим дорослими, які приходили до неї. Вона боялася налагодити з ними стосунки, щоб не «зрадити» маму і весь час чекала її повернення.

Ігор був милим і розумним хлопцем. Виглядав балакучим, але тільки тоді, коли сам говорив. Коли його запитували щось, він не відповідав. Якщо хтось пробував його поправити в розмові, він одразу опускав голову, піднімав догори очі і дивився застиглим поглядом. Якщо розмова продовжувалася, починав плакати. На всі запитання від відповідав: «не знаю».

Наталя любила вдягатися в одяг яскравого кольору, щоб привернути увагу чоловіків. В неї були певні короткотривалі зв'язки з хлопцями. Вона прогулювала школу, втікала з інтернату, зловживала алкоголем. Одного разу вона навіть пробувала накласти на себе руки, порізавши собі вени.

У дітей з травмуючим досвідом можуть виникати наступні розлади:

- Вороже відношення до оточення, поведінка мотивується механізмами «втеча або боротьба».

- Проблеми з розумінням та контролем власних емоцій.
- Суїцидальні наміри та автодеструктивна поведінка.
- Проблема з концентрацією, розлади пам'яті.
- Почуття вини, стиду та самотності.
- Почуття власної непотрібності та внутрішньої зіпсутості.
- Ослаблення імунної системи. Будь-яка стресова подія викликає фізичні захворювання.
- Песимістичні роздуми про майбутнє («мені нічого не вдасться»).

Все це стає наслідком вторинних розладів у підлітковому та дорослому житті (поведінкові розлади, депресії, особистісні розлади, розлади харчової поведінки та ін.)

Занедбання дитини, скривдження та травматизація не лише завдають тривалого душевного болю, але глибоко позначаються на формуванні особистості дитини та, як показують дослідження сучасної нейробіології, впливають на розвиток та становлення системи головного мозку. Незважаючи на це, розвиток більшої частини кори головного мозку продовжується впродовж дитинства та періоду зрілості. І це залишає для дітей і для нас можливість впливу на емоції та почуття дитини з подальшою зміною її поведінки, зцілення душевних ран та нормалізацію відношення до життя, завдяки тривалій роботі з дітьми при умові довірливих стосунків, а також створення безпечного середовища та навчання позитивних моделей поведінки.

Перераховані наслідки травми є тривалими для дитини та шокуючими для тих, хто не стикався з дітьми-сиротами. Розуміння причини такої поведінки тими людьми, які готові причинитися до служіння дітям, стане в пригоді. І тепер, думаючи про усиновлення чи волонтерство в інтернаті, сподіваємося, менше людей, ставитимуть «клеймо» на сиротах, а будуть здатними до співпереживання та підтримки.

ЗМІНИ ДЛЯ ДІТЕЙ

Дорослим, які усиновлюють чи беруть на виховання дитину, стереотипно здається, що виховання прийомних дітей нічим не відрізняється від виховання біологічних. Вони вважають, що достатньо створити хороші умови проживання дитини в сім'ї, забезпечити її потреби, полюбити. А також, що це сприятиме адаптації дитини в новому середовищі, де вона забуде про все погане, що пережила в минулому, полюбить нових батьків і буде гарно себе поводити. На жаль, досвід прийомних сімей та сімей усиновителів показує, що за якийсь час дитина може почати демонструвати негативну поведінку, агресивно себе вести по відношенню до нової сім'ї, звинувачувати їх замість бути вдячним тощо.

Подібні труднощі можуть виникати також у наставників, волонтерів, хресних батьків дітей-сиріт, що виховуються в інтернатних закладах, у людей, які не лише приходять кілька разів на рік відвідати дитину і принести їй подарунок, але докладають зусиль для зближення. Дитина очікує від людей, які оточують її, такої ж поведінки, до якої звикла сама в минулому і тому, по відношенню до тих осіб, які намагаються зблизитися з нею, може проявляти негативну поведінку. Фахова підготовка та підтримка знадобиться усім, хто планує працювати для дітей-сиріт.

Існування сім'ї надалі залежатиме від готовності дорослих працювати над побудовою довірливих та здорових стосунків з дитиною та від кола підтримки (родина, друзі, фахівці), які зрозуміють і нададуть їм потрібну допомогу.

Труднощі адаптації

Дитина в процесі адаптації до нової родини чи людини проходить два етапи. Впродовж першого періоду вона активно вивчає нове середовище, правила, які там існують, спостерігає за тим, як відбувається комунікація між членами родини, хто в сім'ї головний, як можна вплинути на кожного з членів родини з вигодою для себе. Другий етап починається після того, як в дитини виникне відчуття впевненості серед членів нової родини. Цей етап називається етапом проєкції. Дитина чекає від значущих для неї дорослих такої поведінки, до якої вона звикла в минулому. Разом з тим вона вживає певні механізми захисту, які в тому ж таки минулому допомагали їй виживати (крадіжка, неправда і т.п.), що викликає незадоволення зі сторони дорослих. Вона також очікує небезпеку чи скривдження і тому, весь час її мозок перебуває в стані готовності до боротьби чи втечі.

Пропонуємо вам ознайомитися з кількома найпоширенішими формами захисної поведінки.

Підпорядкування – це уступання іншим з метою уникнення конфлікту. Така поведінка мотивується відчуттям страху та очікуванням небезпеки, що веде до уникання дитиною будь-яких конфліктів з іншими людьми.

Надмірна активність – це стан постійного збудження та активності, підсвідомого очікування удару. Через часті побої в минулому, мозок дитини звик перебувати в стані постійної готовності вчасно зреагувати на непередбачувану небезпеку. Як наслідок, дитина не може сконцентруватися на виконанні іншого завдання, окрім «очікування небезпеки».

Сексуалізована поведінка проявляється в нехарактерних для даного віку темах розмови, провокативними

сигналами в одязі, жестах та макіяжі, пропонуванні інтимних послуг і т.п. В бажанні уникнути неочікуваного скривдження, дитина першою «пропонує», таким чином, маючи намір хоч якось контролювати події свого життя.

Агресивна поведінка – це прояв насилля по відношенню до інших. Така поведінка використовується дітьми, які зазнали багато скривдження в минулому і тепер діють згідно з правилом: «Нападай першим, щоб тебе боялися і не чіпали».

Брехня – це заперечення реальності. Діти переважно брешуть, щоб уникнути покарання або здаватися кращими, аніж вони є насправді. Брехня у дітей інколи поєднується з фантазією і забезпечує дитині можливість покращити свій соціальний статус та статус своєї біологічної сім'ї. Діти схильні фантазувати щодо свого минулого чи своєї біологічної родини. Оленка, живучи в прийомній сім'ї перший рік, розповідала про свою маму, яка вміла готувати дуже смачні страви і про традицію спільної вечері в їхній родині. Насправді у віці 4 років дівчинку вилучили з сім'ї, оскільки її мама займалася жебрацтвом і не мала жодного помешкання.

Витіснення – це заперечення очевидних фактів, які не збереглися в пам'яті дитини через надмірний рівень стресу. Певні події з життя дитина забуває або зберігає у викривленій формі.

Крадіжка – це забирання майна в інших людей. Багато дітей в минулому відчували гострий брак їжі, одягу чи інших матеріальних речей. В дитини зберігається звичка красти речі в інших, з метою забезпечити собі необхідні умови для існування. Інколи це може бути проявом компенсації браку уваги до того, що вона пережила в минулому. Дитина прагне завдати кривди іншим, щоб вони теж відчували біль нестачі.

Надмірне привертання уваги – це бажання привертати увагу дорослого будь-яким доступним способом.

Дитина переконана, що увага дорослого може врятувати її від насилля, тому її просто необхідно отримати. Зрештою, основним мотивом для дитини є увага. Нехай і негативна, але це все одно краще, ніж її відсутність.

Вживання алкоголю, наркотиків і ін. Для деяких дітей це єдиновідомий спосіб реакції на стрес. Алкоголь є одним з найбільш доступних антидепресантів. Він (як і наркотики) дозволяє розслабитися, додає хоробрості і на деякий час дає відчуття легкості та впевненості.

Терапевтичні стосунки

Терапевтичні стосунки або краще назвемо їх зцілюючі стосунки, допомагають дитині-сироті зцілитися від ран минулого для подальшого позитивного розвитку в майбутньому. Для формування таких стосунків між дорослими та дітьми, батькам чи наставникам потрібно докласти багато зусиль. Самими лише словами любові чи знаннями певних повсякденних практик налагодження стосунків з дитиною тут не обійтися. Терапевтичні стосунки включають в себе багато складових, серед яких основними є: розуміння дитини, безумовна любов, дисципліна, спілкування, спільна гра, прийняття дитини, радість спільного проведення часу, турбота, безпека, віра, вміння прощати, підтримка, бажання бути разом і т.п. Усі ці елементи є супутніми для трьох найважливіших завдань, а саме: створення для дитини безпечного місця, формування прив'язаності зі значущою людиною та розвитку в дитини впевненості та ефективності у власних діях.

Безпечне місце – це створення середовища, в якому забезпечуються базові потреби дитини і немає небезпеки насилля. На даний час існують різні форми суспільних закладів для дітей. Є заклади приватної форми власності, реабілітаційні центри та дитячі заклади, якими опікуються монаші згромадження. У залежності від керівництва закладу

і атмосфери, яка панує між працівниками, налагодженості співпраці та комунікації з дітьми, останні мають створені хороші умови для відчуття безпеки. Невелика кількість дітей у закладі, знання розкладу дня та графіку роботи працівників – усе це сприяє формуванню в дитини відчуття впорядкованості, впевненості та безпеки.

Присутність значущого дорослого в житті дитини, особливо сприяє формуванню відчуття безпеки. Це усвідомлення того, що поруч є хтось з дорослих, кому дитина не байдужа і, на підтримку якого вона завжди може розраховувати. Звісно, у дитини, яка потрапила в сім'ю є більше шансів отримати це відчуття. Вона має своє ліжко, свій одяг, можливо і кімнату окрему, вона вільно почувається в тому, щоб підійти до холодильника і поїсти. Наставник чи хтось з хресних батьків, які відвідують дитину в інтернаті, можуть забезпечити дитину безпечними стосунками, в яких немає зради, але є прийняття і підтримка. Це людина, з якою можна поділитися болісними переживаннями, поплакати, отримати пораду і розраду. Регулярна зустріч з таким дорослим, зрештою, формує своєрідне «безпечне місце». Своїм постійним відвідуванням дитини, він передає повідомлення: «Я поруч з тобою», а дитина розуміє, що «з ним я в безпеці».

Щоб мати позитивний вплив на дитину та стабілізувати її психологічний стан (щоб не спрацьовувала кнопка «біжи» або «втікай»), батьки, наставники та вихователі в суспільних закладах повинні бути свідомі того завдання, яке вони виконують. Недостатньо лише бути біля дитини, спілкуватися з нею, потрібно виконувати свою роботу з задоволенням. Стабільність емоційного стану дитини залежить від стабільності дорослого. Дитина легко «зчитує» емоційний стан дорослих. Якщо виховання чи спілкування відбувається в спокійній атмосфері, в любові та щирості – це стане запорукою формування відчуття безпеки та спокою.

Безпечна прив'язаність формується в дитини від народження через потребу стосунків з батьками. У дітей, які позбавлені батьківського піклування, така прив'язаність часто відсутня. На шляху зцілення і подолання травми дітям необхідно створити безпечну прив'язаність через побудову міцних, стабільних та тривалих стосунків у новій сім'ї або зі значущим дорослим. Прив'язаність можна охарактеризувати, як особливе відношення до окремої людини, відмінне від стосунків з іншими, бажання бути з цією людиною поруч, відчуття комфорту та безпеки поруч із нею і, якщо доводиться розлучатися, прагнення швидкої зустрічі. Те, що в ранньому віці в дитини не сформувалося відчуття прив'язаності, не може стати вироком. Велика кількість наукових досліджень доводить, що за наявності позитивного досвіду прив'язаності у пізнішому віці, модель прив'язаності може змінитися в бік безпечної і, відповідно з тим, для дитини відкривається перспектива більш повноцінного життя у майбутньому.

Для того, щоб між дорослим і дитиною сформувалася безпечна прив'язаність, потрібно багато часу проводити в позитивних спільних розмовах, іграх, прогулянках. Мова спілкування дорослого повинна передавати його емоційний настрій, відкритість до дитини, тобто бути емпатійною. Дитині важливо відчувати зі сторони дорослого прийняття, висловлене, як вербально, так і невербально: через жести, погляд, усмішку. Формування терапевтичної прив'язаності, особливо після травматичного минулого – тривалий процес постійної взаємодії між дитиною і дорослим, досвід взаємного розуміння і прийняття. В процесі терапевтичної прив'язаності дитина вчиться, подібно до немовляти, висловлювати свої потреби, сигналізувати про них, отримувати їх від дорослого, довіряючи йому, а через нього й іншим людям. І якщо дитина веде себе, як немовля, то і основним завданням дорослих є передати актуальне для «новонародженого» послання: «Ми Тебе так довго чекали. Ми любимо

Тебе і завжди будемо поруч. Ти можеш довіряти нам, ми потурбуємося про Тебе, бо Ти наша радість...».

Пропонуємо Вам перелік завдань, які полегшать процес формування прив'язаності до дитини. Але саме виконання вищезгаданих пунктів, прочитання книжки чи відвідування тренінгів не є запорукою формування стосунків з дитиною. Все це є інструментами в руках митця, який прагне створити гарний витвір мистецтва і готовий докласти максимум зусиль для цього.

Отже, якщо Ви прагнете налагодити хороші стосунки з дитиною, Вам слід:

- Проводити індивідуальний час з дитиною.
- Створити умови для постійних моментів прив'язаності.
- Допомогати в щоденних шкільних завданнях та заняттях.
- Турбуватися за здоров'я дитини.
- Турбуватися за ситуацію в школі, освіті, виборі майбутньої професії, відвідування шкільних зустрічей тощо.
- Участь у важливих життєвих подіях та досягненнях (день народження, випускний, конкурс, змаганнях, тощо).
- Сприяння в досягненні поставлених цілей (навчитися грати на гітарі і т.п.).
- Робота над біографією дитини, допомога в подоланні травми.
- Підтримувати стосунки з батьками, родичами, ровесниками, вчителями й іншими значущими для дитини людьми.

Це загальний перелік того, в чому повинен бути заангажований значущий дорослий. Фактично це ті завдання, які виконують батьки для своїх дітей в щоденному житті. Для тих вихователів чи наставників, які регулярно відвідують дітей у виховних закладах, важливим є також намагатися

свої завдання якомога більше наблизити до цього списку. Звісно, якщо дитина проживає в суспільному закладі, де певні функції виконують їхні вихователі, тому хресні батьки дітей чи наставники не можуть перебрати якісь функції на себе, проте цікавитися важливими для дитини людьми, зацікавленнями та подіями в досягненні прив'язаності є невід'ємним завданням.

Впевненість в собі, формування у дитини почуття власної гідності, підвищення її самооцінки є наступним кроком після формування терапевтичної прив'язаності. На цьому шляху особливо важливо, щоб сам дорослий, який працює з дитиною, усвідомлював свій рівень самооцінки і був впевненим у собі.

Самооцінка включає переконання в тому, що дитина думає про себе і те, як вона сприймає ставлення до себе інших людей. Почуття ефективності – це впевненість у власній спроможності справитися з викликами і завданнями, які виникають на життєвому шляху. Почуття самооцінки починає формуватися в ранньому дитячому віці і прямо залежить від якості стосунків з найближчими людьми та від задоволення дитячих потреб. Впродовж життя на почуття власної гідності впливають подальші стосунки з іншими людьми (ровесниками, друзями), успіхи та невдачі. Висока самооцінка є фундаментом, на якому можна успішно будувати власне життя. Люди з адекватною високою самооцінкою знають про свої сильні і слабкі сторони, вони мотивовані працювати над власним розвитком та досягати цілей. Ці люди не опускають рук після невдач, а здатні їх оцінити і працювати далі. Вони комунікабельні, готові ділитися своїми емоціями та переживаннями, здатні до компромісів у конфліктних ситуаціях. Висока самооцінка має безпосередній вплив на фізичне і психологічне здоров'я людини.

З низькою самооцінкою усе навпаки. У дітей, позбавлених батьківського піклування, почуття власної гідності побудоване на основі негативного відношення оточення до

них. Низька самооцінка впливає на дитячі думки, емоції та поведінку. У думках переважають негативні настрої: *Я нікому не потрібен, я нездара, мене ніхто не любить, в мене нічого не виходить, мене всі залишили, я погана дитина, я постійно роблю щось не так, не варто старатися.* Це відображається на емоціях: сором, страх, апатія, злість, самозвинувачення, неспокій, тривога, образа, відторгнення, самотність, нервозність.

На поведінці це проявляється через уникнення вирішення проблем, підпорядкування, агресію, ізоляцію, маніпуляцію, конфліктність, порушення правил, брехню, крадіжки, порушення закону.

Наслідки відсутності значущого дорослого

Дитина, позбавлена батьківського піклування, яка зазнала скривдження, не вірить у власні сили. Від безпосереднього перебування в стані негативних думок про свою неважливість та в поганому настрої від них, дитина засвоює неадекватну поведінку, яка не знаходить підтримки в оточенні інших людей, тільки критику і неприйняття. Оскільки в дитини неодноразово у житті проходить повторення такого кола негативу, вона зневірюється у своїй спроможності змінити щось на краще у житті і вважає, що варто навіть не старатися і не зазнавати розчарування. Завдання усиновителів, хресних, вихователів і інших значущих людей підняти почуття власної гідності дитини через прийняття і похвалу, а також тим самим перервати коло негативних переконань, які накопичилися в її свідомості.

Процес формування високої самооцінки в дитини надзвичайно тривалий і хиткий. Ось кілька правил, що полегшать завдання:

- Проявляйте інтерес до дитини, запитуйте її про що вона думає, що їй подобається, що вона відчуває. Це дасть дитині відчуття того, що вона важлива і її життям цікавляться.
- Якнайчастіше хваліть дитину не лише за хороші досягнення, але також і за старання. Похвала є найкоротшим шляхом до підвищення самооцінки дитини.
- В жодному разі не порівнюйте дитину з іншими, а підкреслюйте натомість її унікальність і неповторність.
- Підтримуйте дитину і створюйте для неї умови для досягнення успіху.
- Не забувайте про тактильний контакт з дитиною. Обіймайте її та говоріть наскільки вона є важливою для вас. В день для позитивного емоційного стану кожній людині потрібно в середньому 8 обіймів.

Прояв такого ставлення до дитини переконає її у вашому хорошому ставленні до неї.

- Обережно з критикою. Дитина повинна розуміти, що це її поведінка погана, а не вона сама. Дитина мусить розуміти, що Ви не відкидаєте її через погану поведінку.
- Будьте поруч з дитиною у складних ситуаціях. Вислухайте її емоції і почуття, підтримайте і допоможіть сфокусувати увагу на позитивних моментах.
- Вмійте визнати перед дитиною свої помилки та не бійтеся попросити вибачення. Дитина повинна розуміти, що усім людям притаманно помилятися. Вибачення і визнання своїх помилок ознака сильних людей.
- Не вирішуйте усі проблеми дитини за неї. Допомогайте їй аналізувати ситуацію, робити висновки та передбачати наслідки від вчинків.
- Розширюйте кругозір дитини, вчіться новому, подорожуйте, відвідайте музеї, пропонуйте нові заняття і будьте поруч з нею.
- Залучіть дитину до прийняття рішень, що стосуються її життя. Діти повинні мати інформацію про події власного життя, право обговорювати рішення особистого життя і прийняття власного вибору.

Навчання в школі є суттєвим елементом терапевтичного і виховного процесу. На жаль, в наших школах не всі вчителі готові до праці з дітьми з дитячих будинків, прийомних сімей чи навіть усиновленими дітьми. Школа повинна стати безпечним середовищем для дитини, однак через нетолерантність нашого суспільства, діти стикаються з нетерпимістю до «нестандартної» поведінки дитини зі сторони вчителів та вішанням клейма «дітдомівець» з боку однокласників. Щонайменше 50 % дітей з усиновлених та прийомних сімей зазнають подібного переслідування в на-

вчальному закладі. Травмована дитина страждає браком уваги та сенсомоторним розладом, а через несприятливу ситуацію до них додається стрес, який проявляється в легкій збудливості, як реакції на загрозу. Для успішного навчання в школі дитині потрібно, перш за все, налагодити хороші стосунки з вчителем. Якщо виникає конфлікт, батькам та опікунам рекомендується налагодити спілкування з вчителем, важливо також залучити до співпраці психологів та соціальних працівників. Вони зможуть кваліфіковано пояснити вчителю причини такої поведінки їхнього учня та спільно випрацювати методiku, яка сприятиме успішному навчанню дитини у школі та розвитку її потенціалу.

«Лише багатократно переживаючи миті люблячої взаємодії... – турботу, спільну радість, прийняття, прощення і вибачення навіть поганой поведінки – у дитини поступово, з часом, формуватиметься відчуття, що її справді люблять, і що її люблять такою, якою вона є. Лише тоді вона зможе це «відчувати серцем».

Терапевтичні відносини будуються довго та й часу для зцілення дитина потребує теж тривалого. У сімейних формах виховання батьки повинні розуміти, що шлях зцілення є довжиною в життя. Його не можна пройти за якийсь запланований час, а потім зупинитися. Для наставників та волонтерів – це спілкування та стосунки, протягом того часу, який ви проводите з дитиною. Від Вас і від обставин залежить скільки він триватиме. Незалежно від тривалості – він все одно буде корисним для дитини. Не потрібно розчаровуватися чи ставити надто високі вимоги для себе по відношенню до дитини. Життя – це не завдання, яке потрібно виконати на успішну оцінку, це своєрідна пригода, яку треба пережити з задоволенням, радістю та користю. Дбаючи про інших, Ви знаходите хороших супутників для життєвої мандрівки.

ЦЕРКВА ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРИТ

Бог називає себе Батьком сиріт і особисто опікується їхньою долею. Він усіх закликає проявити любов до кожної такої дитини і зробити все можливе, щоб у неї була сім'я. Служіння дітям-сиротам є не просто соціально значима та благодійна справа – це Євангеліє в ділах! А також нагадування усім християнам, що вони свого часу також були усиновлені в Божу сім'ю, стали «дітьми Божими» завдяки хресній жертві Ісуса Христа.

Спільна молитва віруючих та їхні практичні справи у служінні дітям-сиротам є головною передумовою того, що Україна стане країною без сиріт. Церквам, благодійним організаціям та всім зацікавленим людям потрібно змінити парадигму у справі допомоги дітям-сиротам. Розуміючи всю необхідність допомоги інтернатам та дитячим закладам, в яких живуть діти, потрібно звернути особливу увагу на підтримку кризових сімей та родин, які беруть на виховання дітей-сиріт. Звертаємося з проханням до кожної християнської громади розглянути можливість систематичної підтримки хоча б однієї такої сім'ї.

Послухайте, що кажуть самі діти

Бог закликає нас відвідувати сиріт з певної причини. Коли ми бачимо їх на власні очі, вони стають для нас реальними і ми більше дізнаємося про те, хто вони. Найкращий спосіб змусити серце почути цих дітей – відвідати їх. Коли ми їх побачимо, познайомимося з кожним, як із особистістю, то ми переконуємося, що є безліч можливостей піклуватися про них. Кожен з нас має унікальний талант, який можна використати для того, щоб піклуватися про дітей-сиріт. Роблячи оцінку власних талантів, майте на увазі, що ми відрізняємося одне від одного і цей факт є важливим для того, щоб вирішити, яку роль можна відіграти в усиновленні або піклуванні про сиріт. Моливості кожного можуть бути різними, але надзвичайно важливими.

Заплануйте це служіння у парафії

Як ми бачили, діти-сироти дуже дорогі для Бога і тому, вони мають бути дорогими і для всього Тіла Христового. А, як відомо, усі члени Тіла Христового становлять Церкву. Тому було б розумно, якби родини мали змогу звернутися до Церкви за інформацією про усиновлення та служіння дітям-сиротам. Християни по всій Україні мають змогу здійснити визначний вплив на життя дітей, позбавлених батьківської опіки. А також прийняти їх у власні родини, таким чином, подаючи приклад усій нації та демонструючи людям, що ми живемо так, як нас закликає жити Христос. Проблему існування в нашій країні близько 100,000 сиріт не може вирішити окрема група людей, одна християнська громада чи одна деномінація. Вирішення цієї проблеми полягає у тому, щоб величезна кількість віруючих із різних куточків країни вирішили протистояти проблемі сирітства, рятуючи окремі життя. Це – надзвичайне бачення, яке може прийняти будь-яка християнська громада. Отже, час діяти! Це унікальна можливість для членів Тіла Христового

продемонструвати свою відповідальність щодо цих дітей і стати лідерами у вирішенні кризи сирітства.

Як найкраще допомогти дитині-сироті?

- **Поширений стереотип:**

Більшість із нас вважає, що для цього достатньо матеріально підтримувати інтернати, дитячі будинки і дарувати дітям, які там знаходяться, подарунки. Логіка проста – адже сироти живуть в інтернатах. І дійсно, поки в цих будинках є хоча б одна дитина, ми повинні зробити все можливе, щоб допомогти їй. Але чи це найкращий підхід?

- **Новий підхід**

Якщо ми хочемо допомогти дитині, яка вже є сиротою або може нею стати, нам потрібно всіляко підтримати сім'ю. Які сім'ї потребують підтримки? Це, в першу чергу, кризові сім'ї – родини, які опинилися в дуже скрутному становищі, де батьки не можуть чи не хочуть виконувати свої обов'язки. Допомагаючи їм, ми можемо не допустити, щоб дитина стала сиротою. Також слід особливу увагу приділити сім'ям, які приймають дітей-сиріт – усиновителям, опікунам, прийомним батькам та батькам-вихователям. Підтримуючи їх, ми найбільш ефективно допоможемо дітям-сиротам і покажемо потенційним батькам, що вони не залишаться сам на сам із викликами такого батьківства.

Хіба держава не допомагає таким сім'ям?

Дійсно, державою передбачена фінансова допомога для родин, які приймають дітей-сиріт. Для усиновителів це одноразова допомога, як при народженні першої дитини. Для опікунів та прийомних батьків – щомісячна допомога в розмірі двох прожиткових мінімумів. Крім того, прийомні

батьки додатково отримують невелику зарплатню і можуть сподіватися на соціальний супровід. Це все добре, але... Труднощі, з якими має справу кожна така сім'я, є надзвичайно серйозними, особливо в разі виховання старших дітей, дітей з хворобами або тих, які перенесли емоційні травми! Допомога, на яку можуть розраховувати родини, часто не є адекватною відносно тих проблем, які їм доводиться вирішувати.

Як церковна громада може підтримати таку сім'ю?

- Духовно: молитися за цю родину, підтримувати батьків у духовному вихованні дітей.
- Емоційно: виявляти вдячність батькам за їх працю, відвідувати їх, надавати можливість отримати консультування.
- Матеріально: збирати пожертви на особливі потреби, давати можливість батькам відпочити та відновити сили, надавати регулярну фінансову підтримку.
- Запрошувати такі сім'ї на обід, познайомитись з ними і почати будувати дружні стосунки.

Які будуть результати нашої допомоги?

- Сім'ї стануть міцнішими: діти не будуть ставати сиротами, усиновителі та прийомні батьки перестануть «вигорати».
- Більше родин захочуть і зможуть узяти дітей-сиріт на виховання.
- Сімейні цінності в громаді та в країні, в цілому, зміцняться.

Як знайти таку сім'ю?

Скоріше за все, у вашій громаді вже є така сім'я. Якщо ж ні, зверніться до місцевої Служби у справах дітей або благодійних організацій, які займаються цим питанням і вони допоможуть вам знайти таку родину.

З чого почати служіння дітям-сиротам?

- Зберіть інформацію. Важливо, щоб людина, яка має бажання розпочати служіння, була добре поінформованою стосовно основних принципів захисту прав дітей-сиріт у державі. Перегляньте закони. Дізнайтесь, які служіння вже існують у вашій місцевості, у вашій єпархії. Проаналізуйте, яка частина роботи потребує розвитку. Не обов'язково ставати експертом з усиновлення перед тим, як розпочати справу. Однак, майте на увазі, що Ви будете тією людиною, до якої звертатимуться за інформацією. Почніть зі збору необхідних матеріалів. Якомога більше дізнайтесь про процес усиновлення і служіння сиротам у своїй області та в Україні. Більшість інформації Ви можете отримати в Альянсі «Україна без сиріт». Решту фактів необхідно буде дослідити на місцевому рівні.
- Зберіть команду відповідальних людей. Не намагайтеся зробити все самі – зберіться разом з особами або родинами із вашої парафії або місцевості, які зацікавлені питаннями усиновлення та допомоги сиротам.
- Зберіться разом, почніть з молитви, спілкування та дослідження ситуації.
- Розпочніть регулярні зустрічі, на яких ви зможете розробити спільне бачення та розуміння служіння сиротам.
- Попросіть когось із вашої команди налагодити зв'язки з дитячим будинком, що знаходиться неподалік від вашої парафії.
- Поговоріть із директором дитячого будинку про потреби дітей та про те, яким чином Церква може допомагати цим дітям.
- Довідайтесь, чи можливо, щоб діти з найближчого до вас дитячого закладу для дітей-сиріт відвідували вашу парафію.

- Поміркуйте про створення програми наставництва, у якій зможуть брати участь члени вашої громади, які займатимуться зі старшими дітьми, подаючи їм правильний приклад дорослого життя.
- Спробуйте підняти рівень свідомості у своїй парафії. Якщо ви досі цього не робили, обов'язково поговоріть із парафіяльною радою, лідерами парафіяльних спільнот, сестрицтв, братств. Можливо, варто підготувати духовну та інформативну презентацію про сиріт та усиновлення й провести її у цих групах.

Що ще можна зробити?

- Підготуйте програму за участю дітей та молоді вашої парафії і відвідайте інтернат.
- Організуйте спортивні події на базі інтернату.
- Домовтесь із керівництвом інтернату, щоб відпустили дітей на вихідні (наприклад, на «Веселі канікули з Богом») і візьміть їх у сім'ї, проведіть з ними час, побудуйте дружні стосунки і продовжуйте з ними спілкуватись надалі.
- Організуйте лекцію чи зустріч з учнями/студентами в середній школі або в іншому навчальному закладі, розкажіть їм про стан сиріт. Домовтесь із директором закладу про проведення ярмарку. Зібрані кошти організатори можуть самостійно передати на потреби дітей-сиріт.
- Проведіть навчання для тих, хто бажає більш активно долучитися до служіння сиротам. Для цього ви можете звернутися в одну з організацій, чий контакт є в кінці книжки.
- Організуйте спільну зустріч для молитви за сиріт священослужителів різних конфесій у вашій місцевості.

Розробіть систему підтримки

Щойно у громаді з'являться особи, які хочуть бути наставниками, створити прийомну сім'ю чи родини, які вирішать усиновити дитину, ви маєте стати для них системою підтримки, до якої вони зможуть звернутися за допомогою. Продумайте, як громада може згуртуватися навколо осіб та цих родин, щоб надати їм фізичну та емоційну допомогу:

- готувати їжу;
- допомагати піклуватися про дітей;
- купувати підгузники або дитячі іграшки;
- зустрічатися з родиною для спільного проведення часу, підтримувати їх у тому, що вони роблять;
- створити спільноту для прийомних сімей та родин усиновителів, підтримувати їх у радості і труднощах.

Програма «Одна церква – одна дитина»

Щоб допомогти дітям, що позбавлені батьківської турботи, ваша громада може взяти відповідальність хоча б за одну дитину-сироту, яка проживає у вашій місцевості.

Під відповідальністю ми маємо на увазі знайомство і супровід вибраної вами дитини:

- отримати інформацію щодо конкретної дитини – фото, історія життя, особливості характеру та здоров'я, здібності тощо;
- у своїй громаді ви можете визначити людину, яка виступатиме в ролі координатора щодо відносин із цією дитиною (розповсюдить інформаційні матеріали серед прихожан, контролюватиме стан справ дитини тощо);
- ви можете обрати певні дні, у які різні спільноти вашої парафії зможуть молитися за спасіння і зміни життя цієї дитини на краще;
- оскільки кожен парафіянин у вашій громаді володіє певними здібностями чи ресурсами, це дозво-

лить надавати дитині необхідну допомогу (навчати праці з комп'ютером, підвищувати рівень її освіти, навчати ремеслам, надавати консультаційну та іншу професійну допомогу, брати дитину на певний час у свою сім'ю, гуляти та спілкуватись із нею тощо);

- ви можете обрати духовного опікуна для дитини, постійне спілкування з яким допоможе їй розвиватись, як особистості, та зростати духовно, щораз більше пізнаючи свого Небесного Отця.

Ви можете розмістити фото дитини-сироти у приміщенні своєї церкви, розповсюджувати його серед прихожан, знайомих та друзів з проханням молитись за цю дитину. Хай молитва за неї стане невід'ємною частиною вашого молитовного часу. Ми впевнені, що кожна молитва, присвячена цій конкретній дитині, обов'язково допоможе їй потрапити у нову, люблячу та турботливу родину. Для того, щоб бажання вашої громади допомогти ширилась і на інших сиріт, ми пропонуємо вам ознайомитись із ресурсом, який містить анкети цих дітей. У базі даних національного порталу усиновлення «СИРІТСТВУ – НІ!» знаходяться фото та анкетні дані більш ніж 14 000 дітей-сиріт. Якщо у вас чи у ваших знайомих виникнуть запитання щодо усиновлення цієї дитини, зателефонуйте у відповідну Службу у справах дітей, номер якої вказаний на анкеті.

Допоможіть здійсненню мрії хоча б однієї дитини:

- Зайдіть на сайт www.siroststvy.net;
- Оберіть фото дитини зі свого чи іншого регіону;
- Почніть цілеспрямовано молитись за цю дитину;
- Запропонуйте своїм знайомим та друзям зробити теж саме;
- Розкажіть іншим про дітей з порталу www.siroststvy.net

Щоб взяти участь у програмі «Одна церква – одна дитина», зверніться в Альянс «Україна без сиріт»: bezsyrit@gmail.com

Взаємодійте з іншими

Дізнайтесь, які ще парафії або громадські організації здійснюють подібне служіння.

Станьте партнерами, які стимулюють один одного у добрій справі.

А тепер прийшов час розпочати! Пам'ятайте, що сироти мають особливе місце у серці Бога і, коли ми будемо вшановувати Його через своє служіння, Він буде працювати серед нас. Так само, як кожна дитина має цінність у Божих очах і право на захист, так і кожен християнин має покликання допомагати дітям-сиротам. Ми віримо, що в результаті нашого служіння цим дітям, велика кількість «малих цих» отримають досвід любові й будуть служити Господеві, прославляючи Його своїм життям.

Будь ласка, повідомте єпархіальне управління та Комісію у справах родини про розвиток свого служіння, щоб ми мали загальну картину відносно того, де робота з сиротами в нашій Церкві вже відбувається. Також повідомте, якщо ви потребуєте яких-небудь додаткових ресурсів. Ми будемо дуже раді нашій співпраці з вами і очікуємо того дня, коли разом побачимо Україну такою країною, де кожна дитина має родину та захист.

ЯК ПРАВИЛЬНО ДОПОМАГАТИ ДІТЯМ

ДІТИ З СІМЕЙ, ЯКІ ПОТРАПИЛИ У СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ

Медична допомога
(придбання лікарств, оплата медичних послуг)

Навчання
(позакласні гуртки, навчальні курси, індивідуальні заняття)

Матеріальна допомога сім'ї
(облаштування житла, придбання одягу, навчального приладдя)

Допомога дітям під час лікування чи реабілітації батьків

ІНТЕРНАТИ ТА БУДИНКИ ДИТИНИ

Підтримка дітей у їх бажанні вчитися, реалізовуватися у суспільстві

Організація корисного і пізнавального дозвілля
(скаутські табори, волонтерство)

Соціалізація дітей
(фінансова грамотність, самостійне приготування їжі, клуб читачів та ін)

Надання можливості зустрічей з людьми, які можуть бути прикладом для наслідування

Створення стипендій, заохочення до навчання

ЧОГО НЕ ВАРТО РОБИТИ!

Допомагати епізодично і «для галочки» (приїжджати в інтернати з подарунками і концертами 1-2 рази на рік)

Переводити інтернатам гроші без чіткого цільового призначення і розуміння куди фактично вони підуть

Дарувати дітям дорогі речі, щоби не формувати споживацького відношення і звички думати, що усе в житті прийде само собою

ТУРБОТА – це не так матеріальна допомога, як моральна відповідальність за конкретну дитину!

СІМ СПОСОБІВ СЛУЖІННЯ ДІТЯМ-СИРОТАМ

Число дітей-сиріт в Україні є шокуючим, і така ситуація за посередництвом настанов Божих змушує нас, християн, до активних дій, адже місія Церкви – це місія Ісуса Христа, що полягає у любові та служінні. Всі ми, що разом творимо Тіло Христове, працюємо для добра одні одних. Кожного з нас Бог наділив своїми «талантами», а ми можемо поділитися ними з дітьми, що проживають в інтернатах, відвідуючи їх, спілкуючись з ними та навчаючи малювати, грати на музичних інструментах, займатись з ними спортом і т.п. Є люди, які можуть підтримати сиріт чи волонтерів, що працюють в інтернатах, фінансово. А є і ті, що можуть «поділитися з дитиною сім'єю», взяти її до себе.

Нашим завданням є наважитися ступити на дорогу служіння дітям вже найближчим часом, не чекаючи дня св. Миколая. Способів служіння дітям-сиротам є багато, відповідно до можливостей кожного з нас.

Моліться за дітей

«Моліться один за одного» (Як: 5;16) – вчить нас апостол Яків у своєму посланні. Хто ж має молитися за сироту, якщо батьків та рідних дитина немає? Тому на устах нас,

християн, і в наших молитвах до Бога, повинні бути слова заступництва за сиріт. А зміни в житті дітей обов'язково відбудуться, якщо за них цілеспрямовано будуть молитися віруючі люди. «Тому кажу вам: усе чого ви попросите в молитві, вірте, що одержите, – і буде вам» (Мк:11;24), – каже Ісус Христос.

Кожен з нас в щоденній молитві може згадувати за дітей-сиріт в Україні, але також може молитися за сиріт своєї парафії чи конкретного дитячого будинку. Ще важливішою є молитва за конкретну дитину-сироту, яку Ви знаєте, або, про яку Вам розповіли. Для прикладу, з ініціативи діючого в Львівській Архиепархії Центру опіки сиріт на парафії святих Петра і Павла, з нагоди дня молитви за сиріт, парафіянам роздали образки з текстом молитви за сиріт, на якому були написані імена дітей-сиріт Львівської області. Вірних заохочували молитися за них щонайменше протягом року.

«Ще поправді кажу вам, що коли б двоє з вас на землі погодились про всяку річ, то коли вони будуть просити за неї, – станеться їм від Мого Отця, що на небі! Бо де двоє чи троє в Ім'я Моє зібрані, – там Я серед них» (Мт.18:19-20). Тому віримо, що щира молитва за дітей, допоможе їм знайти сімейний затишок через повернення до біологічної родини чи через усиновлення.

Зміни у житті дітей-сиріт із Божою допомогою обов'язково стануться, якщо за них будуть цілеспрямовано молитися віруючі люди. Ви можете молитися загалом за дітей-сиріт України або дітей певного регіону. Це унікальна можливість послужити навіть тим дітям, яких Ви ніколи не бачили. Але ще більш важливою є молитва за конкретних дітей, з якими Ви знайомі або просто маєте їх фотографію. Нехай молитва за таку дитину стане невід'ємною частиною Вашого молитовного часу.

Молитовні наміри:

- Щоб християнські громади знову відкрили для себе біблійне покликання піклуватися про вдів і сиріт і щоб виконували це доручення не через почуття провини або механічний послух, але з радістю і від щирого серця, що здійснюють служіння тим, про кого Бог піклується.
- Щоб християни усвідомили тяжке становище сиріт в Україні і щоб це усвідомлення призвело до сильного бажання піклуватися про сиріт.
- Щоб знайшлися сім'ї для дітей-сиріт старшого віку, дітей з особливими потребами.
- За сім'ї, які прийняли дітей. Щоб таких сімей ставало більше з кожним днем.
- За тих, хто служить сиротам.
- За випускників інтернатів, їх навчання та влаштування в житті.
- Щоб діти-сироти відчули Божу любов і турботу.
- За наставників, які готові підтримувати дитину і супроводжувати її на життєвому шляху.
- За збереження сімей, що опинились у складних життєвих обставинах.
- Щоб служіння сиротам стало моментом єднання для Церков, об'єднуючи їх задля слави Христа.
- Щоб Бог дав мудрість державним службовцям приймати правильні рішення і закони, щодо дітей.
- За Україну без сиріт, де жодна дитина не залишиться без уваги.

Щороку в другу неділю листопада Церкви України єднаються в спільному зверненні до Бога в «День молитви за сиріт». Цей день усі Церкви присвячують молитві в особливому наміренні за кращу долю дітей-сиріт, за оздоровлення сім'ї і за повернення дитини до своїх батьків, за об'єднання дитини з новою родиною, яку Бог обрав для неї, за зцілення дитячих ран та кращі зміни в житті дітей.

День молитви нагадує людям про Божу ставлення до сиріт, надихає проявляти до них любов, служити кожній такій дитині, а також робити все можливе, щоб у неї була сім'я.

Кожна громада самостійно вирішує, як провести цей день. Під час богослужіння можна звершити загальну молитву за дітей-сиріт або презентувати програму практичного служіння Церкви конкретній дитині, яка називається: «Одна церква – одна дитина». Корисні та цікаві ідеї для проведення заходів напередодні чи після самого Дня молитви, необхідні ресурсні матеріали ви можете знайти на сайті www.densyrot.org.ua.

Ідеї до дня молитви за сиріт:

- Уділити благословення для родин, які виховують прийомних чи усиновлених дітей (важливо запитати в членів цієї сім'ї, як вони до цього відносяться).
- Можна урізноманітнити молитву в цей день, давши в руки дітям, що прийшли на Літургію, свічки і запросити їх до молитви за дітей-сиріт.
- Якщо на парафії є молодіжна спільнота, то їх можна просити відвідати будинок дитини чи інтернат і організувати там невелике свято для дітей.
- Після Літургії можна запросити людей переглянути художній фільм на тему сирітства.
- Зібрати людей, які виявили бажання працювати з дітьми-сиротами для спільної розмови. Важливо спробувати допомогти їм, скерувавши до відповідних благодійних організацій.
- Попросити катехитів, під час занять молитися за дітей-сиріт, розповісти і обговорити якусь історію на тему сирітства і поговорити з дітьми, адже часто дитина з неповної сім'ї може зазнавати кривди від однолітків.
- Якщо є можливість, організуйте невеликі подарунки для дітей з кризових або неповних родин.

- Подумайте над створенням ініціативної групи дорослих або волонтерів-молоді, завданням яких буде відвідувати дітей в дитячому будинку, інтернаті або ж у кризових сім'ях.

Молитва за дітей сиріт

Всемогутній і Милосердний Боже, наш Небесний Отче! До Тебе заносимо сьогодні наші вдячні і благальні молитви. Дякуємо Тобі за дар життя кожної людини і кожної дитини.

Ласкаво просимо Тебе, Небесний Отче: поблагослови дітей-сиріт, покинутих, позбавлених батьківської турботи та любові. Зігрій їхні серця, збери їх під Свої крила, щоб вони відчували Твоє піклування, сповнене любові і милосердя та втішилися радістю, що у Тобі мають найкращого Батька. Зціли їхні серця від зранень фізичних і духовних. Вилий на них повноту Твоєї любові і Твого милосердя. Поблагослови, Небесний Отче, усіх людей і всі сім'ї, які опікуються сиротами, щоб Твій мир і Твоя благодать завжди перебували з ними.

А Ти, Пресвята Богородице, Мати і Заступнице наша, потіхо і прибіжище сиріт, покрий своїм небесним Покровом усіх дітей та будь для них ласкавою і люблячою Матір'ю. Амінь.

Говоріть на захист дітей

Усе починається зі слова, тому нашим завданням є говорити про сирітство, про потреби та про різні можливості допомоги дітям. Діліться з рідними та друзями успішними історіями усиновлення та допомоги дітям, розповсюджуйте інформацію про існуючі проекти на підтримку дітей-сиріт і пропонуйте людям долучитися до діяльності цих проектів чи організацій. Незалежно від вашої основної професії, Ви можете стати адвокатом-захисником інтересів дітей, обговорюючи в колі знайомих проблему сирітства та пропонуючи ідею служіння дітям, позбавленим батьківської опіки.

Завдяки Вам, бачення служіння дітям, може поширюватися по всій країні та за її межами.

Підтримайте служіння дітям по жертвами

По жертва – це те, що під силу кожному з нас, хоча й фінансові можливості в нас усіх є різними. Навіть з незначних внесків, зібраних спільно для однієї мети, можна творити великі справи. Що стосується служіння дітям-сиротам, то тут є багато потреб. Можна фінансово підтримати окрему дитину-сироту або сім'ю, що її виховує. Це також може бути самотня мама чи тато, яким економічно складно самотужки виховувати одну або кілька дітей. Це теж може бути сім'я, яка усиновила дітей, і з якою Ви можете розділити турботу за цих дітей.

В державі та Церкві діють різні благодійні та волонтерські організації (наприклад «КАРІТАС»), завданням яких є допомагати дітям, позбавленим батьківської опіки. Фінансова підтримка цього служіння ніколи не буде зайвою. Важливо підтримувати активних людей та організації, які продемонстрували хороші результати в служінні дітям.

Ваша лепта має значення!

Станьте волонтером

Кількість дітей, позбавлених батьківської опіки – чимала, але лише невеликий відсоток з них є сиротами, які підлягають усиовленню, і на це є свої причини. Деякі діти залишаються в інтернатах через хвороби батьків, тяжкий матеріальний стан чи ув'язнення. Якщо ще є надія на об'єднання дітей з біологічними батьками, то дитина не може бути усиовлена. Є також діти з фізичними/розумовими обмеженнями та з особливими потребами, яким необхідна велика турбота та опіка. І тут в нагоді стають волонтери, добровільні помічники, готові в будь-який час прийти на допомогу.

Ви маєте можливість стати одним з них. Як волонтер, ви можете відвідати дитячий будинок чи інтернат і провести час з дітьми, поділитися своїм талантом: помалювати, потанцювати, почитати книжку, поспілкуватися з дітьми. Якщо ж Ви надаєте перевагу праці у спільноті, то приєднайтеся до громадської чи благодійної організації, яка має сформовану програму служіння дітям-сиротам. Так, при парафіях чи навчальних закладах часто діють невеликі спільноти, які регулярно відвідують дитячі будинки. Для прикладу, Центр опіки сиріт у Львівській Архиепархії об'єднує молодих людей, які хочуть спілкуватися з дітьми-сиротами. Вони щоліта проводять для них табори, щотижня відвідують дітей в інтернатах, організують змагання, ігри, походи в кіно та спільно проводять час з дітьми за цікавою ручною роботою. Вони спільно граються, вчать, моляться і святкують.

Навіть у межах своєї основної діяльності, Ви можете допомагати: юрист – надати консультацію, журналіст – написати статтю, педагог – допомогти дитині з навчанням. Якщо Ви любите танцювати – навчіть гарно рухатися дітей з інтернату, якщо Ви знаєте іноземну мову – зацікавте до її вивчення таких дітей. Якщо Ви художник – навчіть дитину малювати або створіть картину і, тим самим, долучіться своєю роботою до благодійного проекту по збору коштів на добру ціль.

Для прикладу, Центр опіки сиріт залучив відомих художників та іконописців до малювання картин спільно з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Діти, яким подобається малювати, мали нагоду спільно попрацювати з майстрами своєї справи. Роботи були виставлені на аукціон і на зібрані кошти оформлено каплицю в одному з інтернатів.

Бути волонтером і знаходити час для допомоги іншим – це надзвичайно важливо і цікаво. У сфері служіння дітям, позбавленим батьківської опіки, є багато можливостей,

а основне, завжди є діти, які потребують і чекають на Вас. Пам'ятайте, що *«Коли береш – наповнюєш руку, коли даєш – наповнюєш серце!»* і, як каже Святе Письмо: *«Більше щастя – давати, аніж брати!»* (Дії 20, 35).

Станьте наставником

В нашій країні існує тенденція до всиновлення дітей віком до 3-4 років. Старші, нажаль, по мірі дорослішання втрачають можливість потрапити в родину. У дітей, вік яких перевищує 10 років, шанси потрапити в сім'ю – мізерні. Найкращим способом допомогти дітям, котрі виховуються в інтернатних закладах, є особисте Наставництво.

Наставництво – це свого роду спілка двох людей, в котрій одна людина пропонує підтримку, допомогу, власний досвід іншій людині, в даному випадку дитині, позбавленій батьківської опіки. Завдяки цьому вона знає, що поруч є людина, яка піклується про неї.

Наставником може стати повнолітня людина, яка має бажання, час та можливість допомагати іншим, яка здатна навчати іншого і вчитися сама, оскільки наставництво – це процес взаємного впливу. Крім цього, це процес довготривалий, адже взаємини Наставника та Вихованця повинні тривати хоча б протягом року. Дуже добре, коли вони стають довготривалими і переростають у дружбу.

У житті кожного з нас на певних етапах були люди, котрі вплинули на наше подальше життя. Для когось це був тренер, який повірив в здібності вихованця, для когось – вчитель, який допоміг визначитися з вибором професії, а для когось – сусід, котрий дав слушну пораду, що вплинула на наше життя. Ці люди були для нас наставниками.

Згадайте себе в дитинстві чи юності. Ми не завжди знали, як підготуватись до контрольної роботи, як спланувати вступ до технікуму чи знайти роботу на неповний робочий день. Прості речі, які здаються нам дріб'язковими на даний момент, є величезною проблемою для підлітка. А для ди-

тини, позбавленої батьківської опіки, знання та навички досвідченішої людини можуть стати неймовірно важливими при виборі успішного життєвого шляху. Наставник може допомогти у покращенні шкільної успішності, у виборі навчального закладу чи у вступі до нього, у розтермінуванні боргу за житло чи у пошуку роботи.

Дуже часто дитина, котра в інтернаті, немає стимулу ні до успішного навчання, ні до хорошої поведінки, ні до життя загалом. Все змінюється тоді, коли у дитини з'являється людина, котра по справжньому розуміє, співпереживає. І прикладів цьому можна навести безліч.

15-річний вихованець інтернату протягом кількох років, які провів у закладі, не просто погано вчився, але й прогулював уроки. Ні розмови вчителів, ні нотації адміністрації не давали жодних результатів, адже те, що він раніше гарно вчився не було для нього аргументом. Коли Наставник хлопця вперше розмовляв з вихователями, ті йому лише співчували і відмовляли від праці з хлопцем. Та з плином часу вони кардинально змінили свою думку, адже хлопчина дуже змінився: перестав тікати, готується до вступу у ВУЗ, а у навчанні досягнув колишніх висот. Вчителі такі зміни пов'язують з появою Наставника, який став для нього справжнім старшим другом, котрий просто підтримує хлопця.

Підлітки, що закінчують школу, потрапляють у інший, дуже часто ворожий для них, світ. Кожній дитині потрібна допомога дорослих, але не слід виконувати все замість неї, потрібно лише направляти, показувати шляхи.

Іншим негативним фактором для підлітка, що перебуває в інтернатному закладі, є дефіцит уваги та жорстка конкуренція між дітьми за володіння увагою дорослих. Адже працівники закладів фізично не можуть приділити увагу великій кількості дітей.

Під час першої зустрічі Галина була вражена зовнішнім виглядом 12-річної Світлани. Дівчина була неохайно вдягнена, волосся недбало зібране у хвіст, довгі та брудні нігті, жодних прикрас... Галина, праця котрої пов'язана з індустрією краси, вирішила акцентувати свою увагу, як Наставниці, на тому, щоб привчити Світланку до жіночності, навчити доглядати за собою. Кожного разу приходячи в інтернат, Наставниця планувала діяльність так, щоб спільно з дівчинкою робити практичні речі власними руками. Вони робили прикраси, виготовляли листівки, готували канапки, прості торти, склали одяг на полицях, вчилися регулярно користуватись засобами гігієни. Минув час. Наставниця почала зауважувати зміни у поведінці та зовнішності дівчини. Спочатку Світлана ретельно готувалася до зустрічі з Галиною, а потім догляд за собою увійшов у систему. Дівчинка стала акуратною, доглянутою. Вона змінилася без жодного тиску з боку старої подруги.

Наставник стає для дитини досвідченим другом, який завжди готовий прийти на допомогу в різноманітних ситуаціях, в тому числі і складних. Дитина не залишена на самоті зі своїми повсякденними проблемами. Крім цього Наставник привчає вихованця до постійності, адже він систематично приходив у визначений день та час. Найцінніше, що можна дати дітям-сиротам, це не гроші чи матеріальна допомога, а стабільні довірливі стосунки.

Візьміть дитину на певний час

Не всі діти, які проживають у сиротинцях, підпадають під усиновлення, адже лише певний відсоток цих дітей мають статус дітей-сиріт чи дітей, позбавлених батьківського піклування. До цієї категорії належать ті діти, батьки яких померли, або позбавлені батьківських прав рішенням суду. Решта дітей «не є статусними», тобто їхні батьки є ув'язненні,

страждають від алкогольної залежності, але щонайменше раз на рік відвідують дитину і не відмовляються від батьківських прав. Зрештою, ці діти приречені все своє дитинство проводити в суспільному закладі.

Виходом для таких дітей є можливість виховання в прийомних сім'ях (ПС), чи дитячих будинках сімейного типу (ДБСТ), чи бути переданими під опіку родичам (піклування). Ці форми сімейного виховання є досить схожими, адже мають на меті створення родинного затишку для дитини-сироти, хоча й відрізняються законодавчими нормами.

Опіка (піклування) – це влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ї родичів чи знайомих, коли рідні батьки, з тих чи інших причин, не можуть займатися їхнім вихованням. Опіка встановлюється над дитиною до досягнення нею 14-ти років, а у віці від 14-ти до 18-ти встановлюється піклування. При цьому за дитиною зберігаються всі пільги, майно та матеріальні виплати (аліменти, пенсії, матеріальна допомога).

Дитячий будинок сімейного типу – це окрема сім'я, яка створюється на базі подружжя чи окремої неодруженої особи, які беруть на виховання та спільне проживання від 5-ти дітей-сиріт чи дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей у ДБСТ не повинна перевищувати 10, включно з біологічними. Для функціонування ДБСТ державою надається в користування облаштований меблями, побутовою технікою та необхідними для життя предметами.

Прийомна сім'я – це сім'я або окрема особа, що взяла на виховання та спільне проживання на власній житловій площі від однієї до чотирьох дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей-сиріт.

Інколи перешкодою для того, щоб допомогти сироті, є не надто великі статки. Особливо це відчутно, коли в родині вже є біологічні діти. Дуже часто батьки хвилюються про те, чи будуть вони в змозі належно забезпечити майбутнє усіх дітей. Тому фінансування, яке передбачається державою,

є суттєвою підтримкою для дитини в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу.

На прийомних дітей держава виплачує кошти. Діти є на повному державному забезпеченні, а один із батьків-вихователів в дитячому будинку сімейного типу отримує заробітну плату. За кожною такою сім'єю закріплений соціальний працівник, що є суттєвою допомогою, як для батьків-вихователів, так і для прийомних дітей.

Семирічна Люба, котра вже протягом року жила в прийомній родині, з плачем повернулася зі школи додому. Трішки заспокоївшись, дівчинка почала плутано розповідати Ірині, прийомній мамі, про те, що її несправедливо звинуватили в побитті однокласниці. Розібратися з шкільним конфліктом допомогла соціальний працівник, яка вже встигла стати близькою людиною.

Марина та Степан були дуже щасливі, адже у їхній сім'ї з'явилося маленьке чудо: вони удочерили чотирирічну Катрусю. Протягом кількох тижнів вони приглядалися до дівчинки, звалили до неї, а вона до них. І ось нарешті вони вже вдома. Усе було, чудово, саме так, як вони мріяли. Так тривало, доки Марина вирішила перед сном покупати дівчинку. Побачивши повну ванну води, Катрусю дуже розплакалася і почала тікати. Всі намагання помити її цього вечора були марними, так само, як і кілька наступних днів. Лише згодом батьки дізналися, що дівча боїться води, бо колишні батьки, в стані алкогольного сп'яніння, неодноразово топили її у діжці з дощовою водою. Їм вдалося подолати цю фобію, як і ряд інших, і зажити справді щасливо. Допомогли у цьому знання, отримані на тренінгу для прийомних батьків.

Влаштування дитини в прийомну сім'ю чи ДБСТ не позбавляє дитину її статусу дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, за нею зберігаються всі пільги

та гарантії. Термін перебування дитини в прийомній сім'ї та дитячому будинку сімейного типу до 18-ти років, а в разі продовження навчання після школи, до його завершення. Разом з тим, перебування дитини в сім'ї після досягнення дитиною повноліття, є можливим за спільним бажанням, як батьків-вихователів, так і дітей. Зазвичай, прийомні діти залишаються частиною родин батьків-вихователів, а час після завершення вищого навчального закладу, як для біологічних дітей, так і для прийомних, є моментом для початку самостійного життя та виходу з «родинного гнізда».

Прийняти дитину в родину, означає віддати частинку свого життя, яке до цього було більш впорядкованим та стабільним, хоча і менш змістовним та яскравим. Тільки в тій сім'ї, в якій розуміють, люблять, піклуються, дитина має шанс на повноцінний розвиток, на щасливе майбутнє, на любов та прийняття.

Усиновіть дитину-сироту

Усиновлення – це ніщо інше, як передача батьківських прав та обов'язків від одної родини до іншої, прийняття в сім'ю дитини зі всіма правами та обов'язками, як з боку дорослих, так і з боку дитини.

Усиновителі повинні забезпечити дитину спадком, вкласти в дитину все найкраще, що мають, взяти відповідальність за все її життя. Важливо навчити дитину насолоджуватися близькими сімейними стосунками, вміти радіти навіть у важких обставинах, мати надію, мир і любов. Лише постійно відчуваючи батьківську любов та прийняття, дитина може ввійти в доросле життя повноцінною людиною.

Беручи дитину в родину, слід бути готовим до того, що в неї є минуле, яке, зазвичай, буває не дуже солодким. Тому не варто шукати простих шляхів та однозначних відповідей, очікувати швидких результатів. Можливість мати чи не мати власних дітей не повинна бути прямо пов'язана зі

служінням дітям сиротам. Усиновлення не повинно бути запасним варіантом для бездітної пари.

Усиновлення – це найкраще, що можна зробити для дитини-сироти. Адже сім'я – це найважливіше, чого потребує маленька людина.

У родині Івана та Мирослави вже протягом семи років лунають дитячі голоси та веселий сміх. Їх двері завжди відкриті для друзів та й просто знайомих. І, якщо не знати історію цієї сім'ї, важко повірити, що так було не завжди. Це подружжя, в певний момент, втративши надію на народження рідної дитини, вирішило взяти «за свою» сироту. Зібравши документи, вони прийшли в інтернат за синочком, а повернулися з хлопчиком Степанком та дівчинкою Оленкою. Цікаво, що діти не є родичами, і вживалися в новій оселі дуже важко, але зараз вони вже справжні брат зі сестрою. І невдачі, і досягнення діти ділять навпіл. А досягнень з кожним днем стає все більше. Адже Оленка вже закінчила школу і навчається у коледжі, а Степан є гордістю не лише сім'ї, а й школи.

Найчастіше ми можемо почути, що люди уникають усиновлення через причину «чужих генів». Якщо подивитися на це питання з огляду біблійного розуміння усиновлення, то всі ми, християни, перейшли процес усиновлення, незалежно від нації, від нашого стану святості чи гріховності. Бог любить усіх нас великою і однаковою любов'ю. Наше завдання передати дар усиновлення тим, хто його потребує. Для дітей, які не мають рідних, найбільшим щастям звісно ж буде нова сім'я. Усиновлення – це практичний вияв нашої віри.

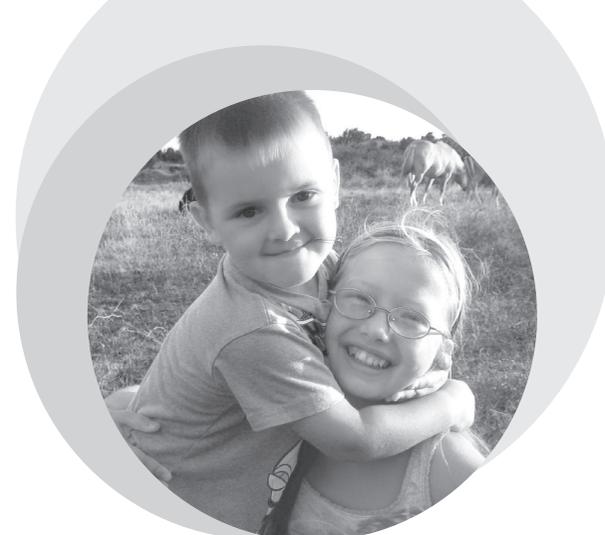
Зазвичай, усиновлення в нашому суспільстві більше пов'язується з бездітними парами, яким родичі і знайомі рекомендують «взяти дитину з дитбудинку». Але усиновлення не повинно бути якимось прив'язане до нездатності мати біологічних дітей! Ми не повинні розглядати усиновлення,

як лише якийсь запасний варіант та можливість для сімей, які не мають власних дітей. Ми повинні розглядати турботу про дітей-сиріт та усиновлення, як цінність та практичне втілення нашої віри. Якщо хочемо усиновити дитину, то маємо це зробити заради її добра, а не задля задоволення власних потреб та амбіцій. Підхід, коли людина ставить у центр стосунків себе, свої амбіції і прагнення, не відповідають духові християнства. Ми робимо це не задля дивідендів, щоб на старість хтось нам подав склянку води (якщо правильно виховаємо, то подадуть не лише воду), мета батьків – виховати хороших, щасливих дітей.

Кожен, хто хоче народити чи прийняти дитину, мусить пам'ятати, що це завжди готовність бути жертвним. Усиновлення не є легким процесом. Сім'ю чекає багато перемін в житті, інколи навіть досить болісних. Але пам'ятаймо, що заради нас і нашого усиновлення, Бог відав свого сина Ісуса Христа на страсті на хресті. *«Бог послав Сина Свого (Єдинородного)... що народився від жінки, народився під законом... щоб ми прийняли усиновлення»* (Гал. 4-4-7). Христос, який *«випернів хрест»* (Євр. 12:2), прийшов, щоб відкупити нас і прийняти нас в свою сім'ю.

НАЙГОЛОВНІШЕ ДЛЯ ДИТИНИ – ЩАСЛИВА СІМ'Я!

Всеукраїнський портал національного усиновлення
www.sirostvy.net

ПІДСУМОК

Тож на кому лежить відповідальність за опіку над дітьми-сиротами – на державі, Церкві, сусідові, бездітній родині чи на кожному з нас? Це питання потрібно поставити самому собі. Адже ми усі мріємо жити в заможній державі, серед щирих і дбайливих людей, у суспільстві, де немає криміналу та насильства. А проблеми, спричинені занедбанням дітей-сиріт, передаються через покоління. Наслідки такого життя дітей відгукнуться у майбутньому не тільки негативами в їхньому житті, вони заторкнуть усе суспільство. Алкоголізм, безробіття, безпритульність, високий рівень криміналу – це ті проблеми, які ми маємо і, якщо ми не змінимо нічого, їхній рівень лише зросте. Те насильство, якого зазнають скривджені діти в суспільних закладах, стають частиною їхнього життя, вони формують в них недовіру до оточення, до нас з вами. Ми відчуємо його вплив на нас тоді, коли ці діти стануть дорослими, а вони в свою чергу передадуть отриманий негатив своїм дітям.

Опіка над дітьми-сиротами у різний спосіб, особливо якщо це стосується волонтерства, наставництва чи сімейних форм виховання, повинна бути служінням для потреб дитини. В центрі уваги нас, як християн, має бути дитина,

в образі якої ми знаходимо Христа. Ми можемо віддати частину свого прибутку або віддати частку свого життя. А час, відданий на те, щоб зробити хоча б одну дитину щасливішою і залишити хороший слід в її житті, стає набагато ціннішим, аніж час проведений в кінотеатрі, біля комп'ютера чи телевізора. Коли людина знаходить фінанси чи час для ділення з іншими, Бог примножує ці дари, Він благословить і підтримує кожного на шляху служіння меншим і потребуючим.

Кожному з нас, незалежно від віку чи життєвих обставин, потрібно зрозуміти, як Бог може використати нас для служіння дітям. Помоліться за дитину-сироту. Відчуйте її потреби та подумайте, що конкретно Ви можете для неї зробити, що матиме вічну цінність. Важливим є зосередитися на тому, що ми можемо зробити тут і зараз, а не над тим, що треба зробити на загал: розкажіть іншим людям про проблеми дітей і залучіть їх до допомоги та до молитви; запросіть дитину до себе в гості; відвідайте дитячі будинки та інтернати; задумайтесь над усиновленням; допоможіть знайти батьків для дитини. Зробіть щось. Змініть щось для добра дитини і на славу Бога, який усиновив кожного з нас через Свого Сина Ісуса Христа в Святім Дусі.

Використана література

- Bowlby, J. Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment. – 1988. [Cited 2013, 14 Sep.]. Available from: <http://ru.scribd.com/doc/46786672/Bowlby-1969-Attachment-and-Loss-Volume-1-Attachment>
- Бевз, Г. Прийомна сім'я: соціально-психологічні виміри. – Київ, «Слова», 2010.
- Внук, М., Дольняк, У. Педагогика травмы: Практическое пособие для педагогов, воспитателей и приемных родителей. – Київ, Видавництво, 2014.
- Наставництво: Тренінг з підготовки наставників для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. – Проект наставництва «Одна надія», 2013.
- Петрановская, Л. Дитя двух семей: Книга для приемных родителей, – Москва, 2013.
- Петрановская, Л. Как ты себя ведешь: 10 шагов по изменению трудного поведения. – Киев, 2012.
- Петрановская, Л. В клас прийшел приемный ребенок. – Студио-Диалог, 2009.
- Романчук, О. Сім'я, що зцілює: Основи терапевтичного батьківства дітей, що зазнали скривдження та емоційного занедбання. – Львів, «Манускрипт», 2011.
- Сатир, В. Как строить себя и свою семью. «Педагогика-Пресс», 1992. Доступний з: <<http://www.koob.ru>>
- Ти мені не рідна мама! Проблеми прийомної сім'ї. Доступний з: <<http://www.isb.kiev.ua/ti-meni-ne-ridna-mama-problemi-prijomnoi-sim-i/>>
- Усиновлення крок за кроком: Посібник на допомогу батькам. – Київ, 2009.
- Чи зійдуться наші долі...: Реінтеграція батьків і дітей: перші кроки до усвідомлення проблеми. – Київ, 2002.

ЗВЕРНЕННЯ **Комісії УГКЦ у справах родини** **з нагоди «Дня молитви за сиріт»**

Вже традиційно друга неділя листопада є присвячена в християнських громадах України молитві за дітей-сиріт. Говорячи про сиріт, маємо на увазі дітей, в яких немає батьків або ж чії батьки не можуть бути зі своїми дітьми через певні соціальні обставини: міграція, безробіття, злочинність, алкоголізм. Також багато дітей в Україні виховується в неповних сім'ях (переважно матерями) через розлучення. Тож цього дня ми, християни, єднаємося спільно в молитві до Господа за кращу долю для дітей, позбавлених батьківського піклування.

У Святому Письмі псалмопівець Давид називає Бога *«сиротам Батько»* (Пс. 67), а Ісус Христос обіцяє: *«Я ніколи не залишу Вас сиротами»* (Ів. 14:18). В посланні апостола Якова читаємо, що *«чисте і непорочне благочестя перед Богом і Отцем є те, щоб доглядати сиріт та вдів у їх скорботах»* (Яков. 1, 27).

Діти-сироти не є частиною іншого суспільства ніж те, до якого належить кожен із нас, адже усі ми – християни, які спільно творимо Божу родину – Церкву. Ми є спільнота *«усиновлених»* дітей Божих. Кожен із нас свій дар *«усиновлення»* прийняв у Хрещенні через *«Духа Утішителя, Духа усиовлення»* (Рим. 8, 15). Тож хто, як не ми, християни, візьмемо на себе відповідальність за покращення життя дітей, обділених батьківською опікою?

Згідно зі статистикою, в Україні налічується близько 30 тисяч дітей-сиріт, що потребують усиовлення. І приблизно такою ж є кількість християнських громад в Україні. Все це є дуже промовистим знаком для нас, який свідчить про запрошення Церкви до участі в Божому плані допомоги дітям-сиротам, адже місія Церкви, як і місія Христа, полягає у любові та служінні.

Потреби кожної дитини, подібно як і можливості кожного з нас, є різними, але і способів допомоги дітям є багато. Наше завдання вибрати той, який найбільше підходить кожному з нас. Хтось може фінансово підтримати організації, що працюють з сиротами; хтось може свій вільний час присвятити дитині-сироті і поділитися з нею своїм талантом, досвідом чи просто спільно проводити час – стати для дитини наставником. Віримо, що знайдуться люди, які також зможуть відкрити для дитини-сироти не лише двері свого серця, але й двері свого дому – усиновити дитину чи створити прийомну сім'ю.

В цей день ми маємо нагоду говорити про проблему сирітства, про нужди дітей та про різні можливості допомогти їм. Цей день спільної молитви допоможе всім нам краще зрозуміти ситуацію і почати допомагати дітям, позбавленим батьківської опіки та тим сім'ям, які виховують дітей-сиріт. А також виховувати своїх власних дітей бути готовими щиро і з любов'ю сприймати ровесників такими, які не мають щастя жити огорненими любов'ю та турботою рідної сім'ї. Віримо, що спільна молитва Церкви та щирі починання, через позитивні зміни в житті кожного з цих дітей, приведуть до великих оновлень у житті всієї Церкви та суспільства загалом.

Комісія УГКЦ у справах родини організовує:

- проведення тренінгів для кандидатів в наставники з їхнім подальшим супроводом;
- проведення тренінгів для волонтерських груп, які відвідують сиротинці;
- щомісячні зустрічі для родин, які мають усиовлених або прийомних дітей (у Львові, Тернополі, Дрогобичі, Стрию).

Контактна інформація:

м. Львів, пл. Св. Юра, 5, тел.: 032-261-04-11, 067-67-41-986
rodyana@ugcc.org.ua

ЗВЕРНЕННЯ
Всеукраїнської Ради Церков
і релігійних організацій
щодо захисту і піклування про дітей-сиріт,
попередження сирітства
та забезпечення права дитини
на виховання в сім'ї

Дорогі браття і сестри!

Бог сотворив людину, як чоловіка й жінку, благословивши їх єднатися у сім'ю. Сім'я (родина) має на меті збереження Божого дару любові, народження та повноцінне виховання дітей, сприяє збереженню віри, традицій та суспільної моралі.

Кожна дитина має право на виховання в сім'ї, задля якнайкращого розвитку та реалізації потенціалу, закладеного в неї Творцем. На жаль, десятки тисяч дітей в Україні втратили батьків чи були покинуті ними, ще сотні тисяч потерпають від насилля та жорстокого поводження і потребують невідкладної допомоги.

Сирітство за своєю суттю — це не лише соціальна, а й духовна проблема. Впродовж тисячоліть віруючі, слідуючи Божому закличці піклуватись про сиріт, в різноманітний спосіб надавали цю турботу. І зараз Церкви та релігійні організації, спираючись на свій авторитет, досвід та ресурси, здійснюють таку діяльність, але можуть і повинні відіграти ключову роль у тому, щоб усі діти в Україні зростали в люблячих і турботливих сім'ях.

Ми заохочуємо всіх священослужителів та вірних звернути увагу на попередження потенційно небезпечних ситуацій в родині та роботу з сім'ями, які опинилися в складних життєвих умовах. Посилена та безперервна просвітницька робота і надання духовної підтримки та практичної допомо-

ги збережуть сім'ї багатьом дітям. Потрібно вести активну діяльність також щодо попередження насильства в сім'ї, профілактики шкідливих звичок, недопущення відмови батьків від виконання своїх обов'язків чи передачі дітей в інтернати.

Ми висловлюємо свою вдячність і підтримку родинам, які готові брати або вже взяли на виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Перш за все, це стосується дітей старшого віку і дітей з особливими потребами, тисячі яких вже роками чекають на нову сім'ю. Потрібно спільними зусиллями розвивати в нашому суспільстві культуру усиновлення і підтримки сімейних форм виховання. Для дітей, яких не вдається повернути до власних батьків або знайти їм нову родину, потрібно шукати наставників, котрі готові підтримувати дитину на життєвій дорозі.

Закликаємо керівництво нашої держави активізувати процес реформування дитячих інтернатних закладів; у повній мірі забезпечити право дітей-сиріт на власне житло та працевлаштування; надати більшу допомогу з боку держави сім'ям, які беруть на виховання дітей з особливими потребами; створити необхідні умови для участі компетентних релігійних та громадських організацій у роботі з сім'ями та дітьми.

Ми заохочуємо всі релігійні громади взяти активну участь у щорічному Всеукраїнському Дні молитви за сиріт, який відбувається у другу неділю листопада, щоб нагадати віруючим людям про особливу Божу любов до дітей, які залишилися без батьків, та нашу відповідальність перед Ним за те, щоб надати дітям ефективну допомогу. Особиста та спільна молитва віруючих має величезну силу і вплив, а практичні дії змінюють на краще життя тисячі знедолених дітей.

За умови активного, цілеспрямованого та компетентного служіння віруючих людей, Україна має всі шанси

стати країною без сиріт, де жодна дитина не залишиться без уваги, а отримає потрібну їй допомогу. Це є важливим та необхідним кроком на шляху до духовного оновлення та добробуту нашого суспільства.

Закликаємо на всіх Боже благословення!

*Схвалено на засіданні
Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій
3 жовтня 2012 року*

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ КАТЕХИТИЧНОЇ ШКОЛИ

Урок для дітей молодшого віку

Тема: «Бог – Батько сироті».

Головна думка: Бог любить і піклується про сиріт.

Мета: Донести до дітей істину про те, що Бог по-особливому піклується про сиріт і закликає людей турбуватися про них. Спонукає дітей внести свою часточку в піклування про сиріт.

Зустріч дітей. Привітання (1–2 хв.)

Радісно вітаючи кожного, скажіть дитині, що Ви чекали на неї, що дуже раді бачити її на занятті. Зверніть увагу на зовнішність кожної дитини, поцікавтеся в них, хто подбав про те, щоб вони були так одягнені, нагодовані, доглянуті, охайні. Підведіть підсумок про Божу турботу і турботу батьків про них.

Спів (3–5 хв.)

Заспівайте відому діткам пісню про доброту, любов чи опіку Господа. Нехай пісня стане вам гарним вступом до молитви подяки Богові.

Молитва (2–3 хв.)

апитайте дітей за кого або за що, вони хотіли б подякувати Господу Ісусу Христу. Станьте в коло, щоб кожна дитина, яка не соромиться молитися вголос, сказала одне речення. Навчіть дітей звертатися до Бога своїми словами.

Привернення уваги (1–2 хв.)

Після молитви приведіть дітей у художній куточок. Якщо ваша класна кімната не обладнана ігровими куточками для дошкільнят, використовуйте подані ідеї, пам'ятаючи, що дошкільнятам потрібна часта зміна діяльності, не тримайте їх весь урок за партами.

Сьогодні ми вирушимо в гості до однієї дівчинки. Її ім'я Маринка. Проживає вона в домі у свого родича. Дівчинка не має тата і мами. Її батьки померли. Вона – сирота. Сиротами називають дітей, які не мають батьків. У нашій країні такі дітки проживають в дитячих будинках. Вони не знають, що таке батьківська турбота і любов. Діти-сироти не слухають казок, які читає мама на ніч, не відчувають мамину руку, яка гладить по голівці, не відчувають, коли татко міцно обіймає. Але Бог по-особливому піклується про дітей-сиріт. Маринка відчула Божу турботу на собі в тому, що вона живе в сім'ї свого дядька, де її люблять і піклуються про неї. Ми підемо до неї в гості.

Що ми можемо взяти із собою в подарунок для Маринки? Найкращий подарунок, це той, який виготовлений з любов'ю своїми руками.

Творча діяльність (10 хв.)

Заздалегідь підготуйте кілька видів творчих завдань: намалювати квіточку, зробити просту аплікацію. Під час заняття наголошуйте, що Бог любить і піклується про сиріт, і що Він закликає людей піклуватися про них. По закінченню роботи перейдіть із дітьми в домашній куточок. Підготуйте ляльку-дівчинку, відтворіть ігровий момент приходу в гості. Познайомтеся. Нехай діти подарують їй свої подарунки. Запросіть Маринку послухати з ними біблійну історію.

Біблійний урок (7–10 хв.)

Зупиніться біля столика, на якому розгорнута дитяча Біблія чи розкладені малюнки, які ілюструють історію про царицю Естер.

– Ви бачите цю прекрасну царицю? Її звали Естер. Про життя цієї жінки ми читаємо в Біблії. Із цієї книги ми дізнаємося про те, як Бог любить людей, як піклується про них, як захищає від біди. Життя цієї молоді жінки було нелегким. Коли вона була ще малою дівчинкою в неї по-

мерли батьки. Дівчинка стала сиротою, їй прийшлося жити без тата і мами. Та вона не залишилася сама. Бог любив і піклувався про сироту Естер. Її взяв до себе жити родич, звали його Мордехай. Він виховував Естер, як свою дочку. Дівчинка росла слухняною Мордехаєві. Коли цар тієї країни вирішив одружитися і вибирав собі царицю, з усіх дівчат, яких привели до нього, найбільше йому сподобалася Естер. Як могло так статися, що проста дівчина з чужого народу стала дружиною царя великої держави? Про це попклувався сам Бог. Естер стала царицею, щоб урятувати від біди свій народ, який жив у тій країні. Бог любить і піклується про сиріт, тому Він хоче, щоб люди піклувалися про сиріт і бідних людей. Бог дав ізраїльському народу важливий наказ.

Покажіть дітям малюнки поля зі снопами, оливковий сад, виноградник.

– Бог сказав: «Коли будеш жати жниво своє на своїм полі (імітуйте рухи женця, нехай діти повторюють за вами) і забудеш на полі снопа, не вернешся взяти його, він буде прихоськовий, сироті та вдові, щоб поблагословив тебе Господь, Бог твій, у всьому, що ти робиш своїми руками». Колоски з зерном, які випадали з-під рук женців, не можна було піднімати, їх можуть визбирати сироти та бідні люди. Коли будеш оббивати оливку свою (відтворіть рух, наче оббиваєте плоди з дерева), не будеш збивати всі до одної, залишай на дереві трохи плодів: їх зірвуть бідні люди. Коли будеш збирати урожай зі свого виноградника («зривайте» з дітьми разом грона і складайте в уявний кошик), не будеш збирати за собою те, що залишилося. Останні плоди винограду належать бідним та сиротам. «І будеш пам'ятати, – каже Господь, – що був час, коли ти був бідним рабом в єгипетським краї, тому я наказую тобі робити цю річ». Господь дав такі накази, щоб бідні мали їжу. У наш час люди не жнуть руками дозрілу пшеницю, ми не садимо оливкові сади та великі виноградники. Але в нашій країні є сироти і інші бідні люди, які потребують турботи та любові. Що ми

можемо зробити для них? Кого провідати? Який гостинець чи подарунок принести? Бог по-особливому піклується про сиріт і закликає людей турбуватися про них.

Спонукайте дітей внести свою часточку в піклування про сиріт. Це можуть бути подаруночки, іграшки на Різдво чи інше свято, зроблені власними руками.

Вивчення біблійного вірша (5–7 хв.)

«Господь сироту підтримує» (Пс.145:9).

Пропонуємо вам вивчити біблійний вірш з дітками за допомогою рухів.

«Господь» – підніміть руку над головою, вказуючи вгору.

«Сироту» – покажіть один палець.

«Підтримує» – обхопіть себе руками, наче хочете обняти.

Запитайте дітей, як вони розуміють кожне слово вірша. Поясніть, що означає «підтримує». Розкажіть вірш самі, покажіть рухи. Вивчайте цей вірш поки дітки не запам'ятають. Але робіть це цікавим способом. Запропонуйте повторити цей вірш тих, кого, наприклад, зранку розбудив хтось з батьків, хто приїхав у недільну школу на машині, хто має сестричку чи братика, хто любить морозиво і т.п.

Урок для дітей старшого віку

Тема: «Бог – Батько сироті»

Головна думка: Бог по-особливому піклується про сиріт.

Цілі уроку: Показати особливу Божу турботу про сиріт. Показати, що щедрість і турбота про інших зворушує серце Бога. Закликати проявляти Божу любов і турбуватись про сиріт. Спонукаати дітей вносити свою частку в піклування про сиріт.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Слів та молитва на сьогодні нехай будуть направленні за змістом на подяку Богові за Його опіку, турботу, за батьків, учителів, інших людей, які дбають про них. Видозмінійте

з підлітками види молитов (для прикладу: молитва в колі, кожен говорить по одному реченню і лише в кінці хтось один скаже «амінь»).

Привітання

Давайте разом прочитаємо один текст з Біблії – Івана 6:1–14.

- Що особливого на вашу думку зробив цей хлопчик? Які кроки він зробив і чи довго думав над цим? (побачив потребу, зрозумів у собі відповідь на цю потребу, прийняв рішення задовольнити потребу).
- Коли ми щось даємо чи комусь допомагаємо, то чи повинні чогось чекати натомість? Якщо так, то чого? (коли ми робимо щось добре, то не обов'язково будемо мати подяку за це. Але наша добра справа дуже приємна Богові).
- Який урок для нас у вчинку цього хлопчика (кожен з нас повинен бути уважним до потреб інших і поспішити прийти на допомогу, навіть, коли можливості обмежені).
- Якщо про нас турбуються батьки і рідні, то хто турбується про сиріт, в яких з різних причин немає поруч, ні батьків, ні родини? (Бог покладає це на нас – Якова 1:27).
- Як Бог вчить турбуватись про сиріт? (Второзаконня – 10:17–19)

Практичне закріплення

Давайте разом подумаємо, як ми можемо допомагати сиротам в їхньому житті? (це можна писати на великому аркуші паперу, тоді учням буде легше сформулювати і запам'ятати):

- Дружба, спілкування, можна познайомитись з прийомними сім'ями, які прийняли сиріт і стати для них друзями.

- Можна молитись за дитину з інтернату, разом цікавитись про її життя, вітати з днем народження.
- Можна приготувати подарунки своїми руками і подарувати дітям-сиротам, відвідавши інтернат.

Вивчення біблійного вірша

«Сиротам батько й вдовицям суддя, – то Бог у святому мешканні Своїм!» (Пс. 67:6).

Напишіть цей вірш на великому аркуші паперу, без посилення, пропускаючи букви через одну, залишаючи на їх місці прочерки. Дайте завдання на швидкість, вставити пропущені букви, записавши цей вірш до себе в зошит. Запитайте учнів, як вони розуміють зміст цього вірша. В якому значенні вони розуміють слово «суддя». Підведіть підсумок, закріплюючи їх знання про біблійну істину цього уроку та її застосування.

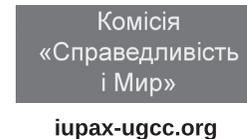
Молитва

Помоліться за дітей-сиріт.

Зміст

ЗВЕРНЕННЯ Блаженнішого Святослава.....	3
Вступ.....	5
СИРІТСТВО В СВІТЛІ ВІРИ	7
СИРІТСТВО В УКРАЇНІ	14
Історія та сучасність	14
Проблематика сирітства	20
Виховання дітей у закладах та альтернативи	21
МІФИ СТОСОВНО СИРІТ	25
БЕЗПЕКА ТА ПРИХИЛЬНІСТЬ У ЖИТТІ ДИТИНИ	33
ДІТИ ОБДІЛЕНІ ЛЮДЬМИ	40
Депривації	40
Скривдження дітей у закладах.....	50
Дитячі травми	54
Наслідки травми	56
ЗМІНИ ДЛЯ ДІТЕЙ	62
Труднощі адаптації	63
Терапевтичні стосунки	65
ЦЕРКВА ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРІТ	74
СІМ СПОСОБІВ СЛУЖІННЯ ДІТЯМ-СИРОТАМ	84
Молитва за дітей	84
Говорити на захист дітей	88
Підтримайте служіння дітям жертвами	89
Станьте волонтером	89
Станьте наставником	91

Візьміть дитину на певний час	93
Усиновіть дитину-сироту	96
Підсумок	99
<i>Використана література</i>	101
ЗВЕРНЕННЯ Комісії УГКЦ у справах родини з нагоди «Дня молитви за сиріт»	102
ЗВЕРНЕННЯ Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій щодо захисту і піклування про дітей-сиріт, попередження сирітства та забезпечення права дитини на виховання в сім'ї.....	104
МАТЕРІАЛИ ДЛЯ КАТЕХИТИЧНОЇ ШКОЛИ	107

Я потребую тебе...

Практичний poradnik у служінні дітям,
які позбавлені батьківської опіки

Автори-упорядники:

о. Андрій Нагірняк

Марія Саквук

Олена Карачева

Літературна редакція:

Олена Городецька

Художня редакція та верстка:

Олена Гижя

Формат 84x108/32

Умовн. друк. арк. 10,7. Наклад 2000

Видавництво «КОЛЕСО»

Видавець: Гижя Олена Ігорівна

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців

Серія ЛВ № 59 від 26.07.2010

www.kolesopublishing.com.ua

Друк: ТзОВ «Дизайн-студія «Папуга»

Свідоцтво видавничої справи ЛВ № 15 від 21.11.2001